

PENGEVIRKE

Tidsskrift for ny bankkultur – Utgis av Cultura Bank og Merkur

nr. 1 · 2010

Tema:
Eieformer

Fremtidens eieformer

Av Henrik Platz

Vi trenger et innovativt, bærekraftig og fremtidsrettet landbruk og næringsliv, som kan tenke nytt og være med på å løse både de nære og de globale utfordringene. Landbruket og næringslivet har som oppgave å sørge for at vi får dekket behovene våre for mat, klær, bolig, transport og mye mer, på en måte som tar hensyn til både våre egne og helhetens behov. Hvilke fremtidige eieformer i landbruket og i næringslivet som favner om denne prosessen på beste vis, er det store spørsmålet.

I landbruket skjer strukturendringer i rask fart og jordprisene presser landbruket mot stadig større bedrifter. Eierskifte blir vanskelig å få til på rimelige vilkår for unge, håpefulle jordbrukere. Samtidig har det økologiske og biodynamiske landbruket en særlig utfordring: Vil dyrkningsformen bli beholdt og utviklet videre av de nye

eierne, og hva kan gjøres for å sikre dette?

Utfordringen i næringslivet er å ha fri råderett over virksomheten og dens produksjonsmidler, slik at det er mulig å ta egne initiativ og slik at individenes evner kan utfolde seg. Samtidig skal produksjonsmidlene forvaltes, slik at det tas hensyn til fellesskapets og samfunnets interesser. For eksempel slik at det unngås at sunne virksomheter kan tømmes for verdier av eierne, om de på et tidspunkt vil trekke seg ut av bedriften.

I dette nummeret av Pengevirke tar vi for oss eierskaps grunnbegreper, de juridiske mulighetene, eksempler på nytenkende landbruk og virksomheter samt skyggesidene ved patenter på det levende. Endelig presenterer vi et sammendrag av årsrapporten 2009 for Cultura.

I Merkur sker udlån på baggrund af såvel økonomiske som etiske, sociale og miljømæssige vurderinger. Ved at finansiere projekter ud fra disse kriterier ønsker Merkur at påvirke samfundsudviklingen i en bæredygtig retning. Mange af Merkurs låneprojekter har inspireret andre og givet impulser til videre udvikling. Merkur ønsker således med sit virke at række udover den umiddelbare finansiering og virkeliggørelse af konkrete initiativer. Omkring 15.000 privatkunder, virksomheder, foreninger og institutioner har på dette grundlag valgt at benytte Merkur som deres pengeinstitut. I kraft af udlånspolitikken får Merkurs indlånere yderligere mulighed for at øremærke opsparingen til særlige formål, f.eks til økologisk eller biodynamisk jordbrug, økologisk byggeri, vedvarende energi, bæredygtig produktion og handel, økosamfund og bofællesskaber, frie skoler og børnehaver, institutioner for social omsorg, kunst og kulturel virksomhed. Merkur har i øjeblikket en balance på ca. 1,4 mia. kr. Af det samlede udlån udgør de almennyttige, samfundsgavnige projekter hovedparten. De øvrige udlån er til private – fortrinsvis til boligformål.

Merkur har afdelinger i Aalborg, Århus, Odense og København.

Merkur, Vesterbrogade 40, DK-1620 København V,
Tlf. +45 70 27 27 06,
merkurbank@merkurbank.dk, www.merkurbank.dk

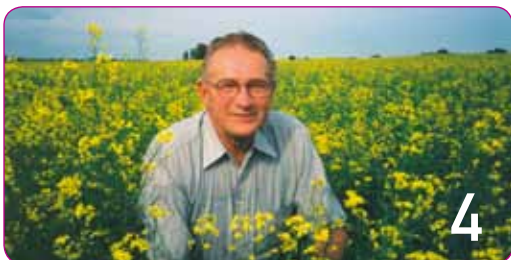
Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre transparens – det vil si at innskytterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura Bank arbeider for at etikk og moral skal innarbeides i det økonomiske liv gjennom et nytt syn på penger, økonomi og lønnsomhet, hvor man ikke ensidig fokuserer på egennytte.

Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Spesielt kan også nevnes samarbeidet med det europeiske garantifondet (EIF), om en garantiordning for etablerere og småbedrifter. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna, Norge.

Cultura har en balanse på ca. 400 mill. Nok. Det er 16 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass,
N-0130 Oslo, Tlf. +47 22 99 51 99,
cultura@cultura.no, www.cultura.no

Innhold

Når retten til liv patenteres 4

På jakt etter den nye økonomien 6

SKALTEK AB 8

Smånytt 10

Økonomer med fokus på miljøansvar og humanistiske verdier:
Richard Welford 12

JAK Medlemsbank – den rentefrie banken i Sverige 14

Nytt fra Cultura 16

Kort beretning 2009 18

Tema: Eieformer 22

Eiendomsrettens elementer
og deres sosiale betydning 22

Juridiske aspekter av eieformer
i næringsvirksomhet 24

Nye eieformer som bygger
på nye verdier i landbruket 26

Andelslandbruk på Ommang 29

Stiftelsen Fokhol Gård 20 år 30

Storkollektiv i bevegelse 32

Aktuelle bøker 35

Kommentar:
Hvem eier gjelden 38

Når retten til liv patenteres

Den kanadiske bonden Percy Schmeiser har tatt kampen opp mot den multinasjonale kjemikaliegiganten Monsanto. Med sitt eksempel stiller han spørsmålet om det er noen grense for hva man kan kreve eierskap til?

Av Kirsten Arup, kunderådgiver i Merkur

Han har kjøpt jorden sin og dyrket den i 50 år. I like mange år har han brukt sin egen raps som såkorn og ikke kjøpt inn nye frø. Han har betalt eiendomsskatt og alle utgifter forbundet med dyrkningen. Hvordan kan det så ha seg at et stort firma kan anklage ham for å krenke deres rettigheter og kreve å konfiskere hele avlingen hans?

Percy Schmeiser i Saskatchewan i Canada har opplevd dette marerittet. Og det var ikke hvilket som helst selskap han satte seg opp mot. Det var verdens største agro-industrielle konsern, Monsanto. Schmeiser har ikke bare opplevd å bli anklaget for noe han ikke har gjort. Han har måttet se i øynene at 50 års arbeide med å foredle sin egen rapssort er uopprettelig ødelagt av Monsanto. Det ødelagte livsverket akter imidlertid ikke Monsanto å ta ansvaret for.

GMO og Roundup

Monsanto har utviklet en genmodifisert rapssort som kan tåle Monsanto's ugressmiddel Roundup. Oppfinnelsen er patentert. Derved tilhører 'oppskriften', – DNA-koden, til akkurat denne rapssorten dem. Videre har de fastsatt regler for salg av deres genmodifiserte raps. Disse reglene skriver man under på hvis man vil kjøpe Monsanto's såkorn. GMO-rapsen er Monsanto's, og det skal alltid betales lisens til Monsanto for dyrkningen.

Det er i og for seg forståelig at en oppfinner ønsker sin oppfinnelse beskyttet og ønsker å utnytte den kommersielt. Problemet oppstår når det tas patent på noe som er levende. Da patentlovgivningen i Canada ble laget, ble det sikkert tenkt på ting som kulepenner og radioer og lignende. Man tenkte av gode grunner ikke på liv. Men Monsanto fikk patentert liv. Og liv er levende, og liv formerer seg.

Som alle andre rapsplanter må GMO-rapsen blomstre for å gi det frøet som vi vil høste. Men biene kjennet ikke forskjell på GMO-raps og ikke-GMO-raps. De flyr fornøyd fra den ene planten til den andre. Et rådyr løper over en blomstereng og bærer pollen med seg i pelsen. En sommertornado suser over engen som en støvsuger og lar sin last av pollen drysse ned 200 km vekk. Under slike forhold er det vanskelig å holde GMO-rapsen innenfor et begrenset jorde. Eller utenfor.

Dermed er Percy Schmeisers jorder som så mange andres jorder blitt infisert av Monsanto's GMO-raps, uten at han selv har bedt om det.

Retten på Monsanto's side

Tre påfølgende rettsinstanser i Canada har tatt stilling til Monsanto's påstand om at patentet deres er krenket av Percy Schmeiser. Alle tre har gitt Monsanto rett. Slik patentretten er satt sammen, har retten konkludert med at enhver levende organisme som Monsanto's gen befinner seg i, er Monsanto's eiendom. Høyesterett kom dog med en viktig tilføyelse. Da intet tydet på at Percy Schmeiser hadde gjort noe aktivt for å dyrke Monsanto's GMO-raps, var han ikke erstatningspliktig. Altså kunne Schmeiser forlate retten som en fri mann. For øvrig sendte retten en hilsen til parlamentet og ba dem se nærmere på patentlovgivningen i lys av GMO-problematikken. Det har ikke parlamentet gjort.

Retten's avgjørelse er meget interessant. Det er nemlig slik at raps ikke bare krysser med andre rapssorter. Den krysser også med en lang rekke andre arter som den er nær beslektet med: Sennep, brokkoli, blomkål, reddiker osv. Da Percy Schmeiser annonserte at han planla å dyrke sennep i stedet for den rapsen som spredningen av Monsanto's GMO-raps hadde hindret ham i å dyrke, meddelte Monsanto ham at det måtte han nok overveie på nytt. Det kunne nemlig godt hende at Monsanto ville komme og hente denne avlingen også!

Dermed innrømmer Monsanto selv at de ikke har kontroll på egen eiendom. De genene som ifølge Høyesteretts avgjørelse er Monsanto's, sprer seg ukontrollert. Ingen kan se eller finne disse genene uten en dna-test. Og da i alle fall ikke om de gjemmer seg i sennepsplanter eller reddiker!

Eierskap uten ansvar

Spørsmålet er om man kan kreve eierskap til noe uten å ville ta ansvar for en utilsiktet spredning? Ifølge Høyesteretts kjennelse kan Monsanto hevde eierskap til ikke bare rapsplanter, men også sennepsplanter, reddiker, brokkoli og mye annet hvor deres gen måtte finnes. La oss her trekke en parallell. Hvis min hund hop-

per over gjerdet til min nabo og bedekker hans tise, er jeg normalt erstatningspliktig. De nye tingenes orden tilsvarer at jeg uten varsel kan komme og hente valpene hos naboen min, selv om han betaler for tispens og valpenes fôr, dyrlege, pass med mer. Og så kan jeg gi ham en erstatningssak på halsen for krenkelse av eneretten på min hunds gener.

Ingen har ennå våget å ta kampen opp om Monsanto's ansvar for utilsiktet forurensning med Monsanto's gener. Det er kanskje forståelig. Percy Schmeiser har brukt 5 år og svimlende 500 000 dollar på saksomkostninger. I tillegg kommer frykten for å miste alt underveis og Percy Schmeiser's frykt for sitt eget og sin kones liv.

Monsanto er ikke skolegutter, og fornærmelsene og truslene har vært så voldsomme at Schmeiser har begynt å ha med seg rifle og å ta forskjellige veier ut til jordene sine hver gang. Frykten ble ikke mindre da han og hans kone mottok The Right Livelihood Award ('Den alternative Nobelpris') og intensiverte foredragene verden rundt. Tvert imot. Tre tidligere mottakere er myrdet. Schmeiser-paret har vist et stort mot ved å fortsette kampen sin.

En mulig utvei?

Kanskje har Percy Schmeiser allikevel sett en mulig vei videre. Da han etter rettsaken sprøytet et jorde med Roundup for å klargjøre det før såing, stod det noen

rapsplanter igjen. Han ba Monsanto undersøke saken, og de kom villig og plukket noen eksemplarer. De meldte senere tilbake at det ganske riktig var deres rapsplanter. „Nå“, svarte Schmeiser, „så kom vennligst og fjern dem. De står på min jord, og jeg vil ikke ha dem.“ Dette ville Monsanto gjerne, hvis Schmeiser underskrev en avtale om at de selv og deres barn aldri måtte uttale seg om Monsanto igjen eller gå til sak mot dem!

Men Schmeiser aktet ikke å la Monsanto begrense sine borgerrettigheter. Så han fjernet plantene selv med hjelp av venner, og sendte en regning på 140 dollar til Monsanto. Den betalte de ikke. Så stevnet Schmeiser Monsanto for retten, som før Monsanto betalte, rakk å kjenne kravet berettiget.

Monsanto kan altså tvinges til å betale for fjerning av deres uønskede GMO-raps. Det åpner nye muligheter! For hittil har jusen beskyttet Monsanto. Men kanskje viser denne siste rettsaken en vei videre for motstanderne av GMO.

Les mer: www.percyschmeiser.com

Jordbrukeren Percy Schmeiser kjemper en modig kamp for sine rettigheter mot verdens største agro-industrielle gigant Monsanto.

På jakt etter den nye økonomien

Christian Egge reiser verden rundt og intervjuer økonomer, bedriftsledere og nettverksbyggere om hvordan vi kan skape en ny og bærekraftig økonomi

Intervju ved Jannike Østervold

Hva har inspirert deg til å gjøre dette arbeidet?

Min tidligere bok, *Frihetens vilkår*¹, er en ganske filosofisk bok, med samtaler om frihet og ansvar. Hvis vi tror på menneskets mulighet til frihet og ansvar blir konsekvensen at vi faktisk skaper vår verden selv og må ta ansvar for den. Dette gjelder også økonomien. Det ga meg ideen til å gjøre dette prosjektet, som er mer praktisk rettet. En kan med fordel lese *Frihetens vilkår* som bakgrunn for dette prosjektet.

En av tankene mine var at økonomisk virksomhet kan stille til store problemer og skape store ulikheter, overforbruk og miljødeleggelser. På den annen side, siden økonomisk virksomhet kan skape slike konkrete effekter, må den jo også kunne løse problemer i verden. Altså, om jeg får tak i noen konstruktive og fruktbare tanker, og ikke minst praktiske eksempler, kan jeg formidle dem til mennesker som vil være aktive i det økonomiske livet, i næringslivet og den finansielle sektor. Jeg vil også gjerne nå frem til unge mennesker, som er åpne for å tenke nytt.

Hvorfor har du valgt intervjuformen?

Jeg synes det gir substans til temaet å snakke med levende mennesker. Møtet er viktig for meg. Jeg vil snakke med mange ulike mennesker med forskjellig bakgrunn for å få ulike perspektiver og erfaringer. De faller i tre kategorier: økonomiske tenkere, som David Korten og Margrit Kennedy, – mennesker som driver en bedrift i den virkelige realøkonomien, som Øystein Skalleberg og Helmy Abouleish, – og nettverksbyggere fra sivilsamfunnet, som verken er politikere eller bedriftseiere. Et eksempel på det siste er Michelle Long, leder for 'BALLE'² (Business Alliance for Local Living Economies), en samling nettverk over hele USA.

Hva er kjennetegnene til den nye økonomien?

Et viktig begrep i 'ny økonomi', er *Triple Bottom Line* som handler om Profit, People, Planet. Et annet ord er *The Equator Principle*. Resultatet i en virksomhet eller bedrift måles ikke bare i kroner, men også gjennom bedriftens virkning på mennesker og miljø. Den form for 'ny økonomi' som jeg snakker om her uttrykkes for eksempel i en organisasjon som New Economics Foundation, NEF. En av de mest kjente talsmennene for en ny økonomi i denne ånd er forfatteren David Korten – som jeg også har besøkt. Mange praktikere er inspirert

av ham, som for eksempel nettverket Sustainable Connections³ og BALLE i USA. Korten foreslår forøvrig at økonomi bør bli et understudium under faget økologi!

Alle jeg har snakket med er kritiske til vekstbegrepet. De innser at vi ikke kan ha en uendelig økonomisk vekst innenfor biosfæren. Ett perspektiv er at rentesystemet representerer et stort problem, fordi det medfører krav om en eksponentiell vekst i økonomien.

De fleste ser behov for utjevning mellom fattige og rike. Jeg tror at en sunn økonomi bare kan utvikles i en fredelig verden – og en fredelig verden henger sammen med sosial rettferdighet. Men jeg har ikke støtt på noen ideologer som streber etter en absolutt likhet.

De fleste mener at det må til en virkelig systemforandring, det må mer til enn bare kosmetikk. Det nytter ikke bare å fjerne noen bonuser.

De fleste er enige om at finansøkonomien har vokst på en måte som ikke svarer til veksten i realøkonomien. Det minner om et pyramidespill, der noen få tjener enorme summer og omsetter det i realverdier, mens majoriteten taper. De fleste er enige i at det er nødvendig med en reform av finanssektoren, at spekulasjon på imaginære verdier må bygges ned. Mange refererer til Triodos Bank i Holland, GLS i Tyskland og andre søsterbanker til Andelskassen Merkur i Danmark og Cultura Bank i Oslo, som positive initiativer i den finansielle sektoren i dag. Denne rosen kommer fra mennesker med svært forskjellige livssyn.

Gjennom nettverk som Sustainable Connections med 650 medlemmer (bedrifter) i Whatcom County i Nordvest USA, møtes for eksempel folk med veldig forskjellig politisk og religiøs bakgrunn. Ideologiene tones ned, og konkrete spørsmålsstillinger kommer i forgrunnen.

Et viktig element for Sustainable Connections er for eksempel at eierskap skal være synlig – at det faktisk skal være mulig å møte eieren for en bedrift. Dette handler ikke om sosialisme eller kapitalisme; det finnes mange mulige modeller – alt fra familiebedrifter til arbeiderkooperativer. Store aksjeselskaper med absentee owners skaper problemer; det blir abstrakt med redusert ansvarsfølelse. Stor avstand (både geografisk og psykologisk) mellom produsent og konsument skaper også problemer. Om man kan minske avstanden og antall mellommenn vil det bidra til en sunnere økonomi. I en lokal økonomi med kort avstand mellom forbruker og produsent blir

Foto: Oskar Kullander

det en konkret sak hvordan varene blir produsert. Tillit og ansvarsfølelse stimuleres. Transparens!

Otto Scharmer, økonom og seniorforeleser ved MIT⁴/Sloan School of Economics, mener at vi skal forsette å ha en global økonomi på visse felt, men spesielt når det gjelder mat bør vi arbeide for økt grad av selvforsyning for mindre områder.

Jeg mener å se at det pågår en bevissthetsendring, særlig hos yngre mennesker. Otto Scharmer sier at det har skjedd en forandring med studentene i Business Administration på MIT, de vil ikke lenger bare tjene penger, men har et sosialt engasjement og ønsker å bidra til en bedre verden. Flere og flere innser at penger er et redskap, ikke et mål i seg selv. Flere og flere mennesker forstår og merker at alt henger sammen, at vi er et nettverk av gjensidig avhengighet, både oss i mellom og med naturen. Men dette er jo ikke nye tanker. Et av Buddhas hovedbudskap for 2500 år siden var at alt er et nettverk av gjensidig avhengighet. Vi finner det også hos indianerne og andre gamle kulturer: et holistisk syn, at alt i naturen henger sammen. Men en kan også bygge på et rent vitenskapelig fundament og komme frem til mye av det samme. At alt henger sammen er også tolket ut av moderne fysikk eller kvantefysikken.

Vi må være klar over at mye av det som kommer opp til overflaten nå har blitt diskutert i minst 40 år også i Norge; tenk bare på Arne Næss og økosofene – og på andre alternativbevegelser. Men for de fleste av oss må det til tydelige signaler fra ytterverdenen før vi reagerer konstruktivt.

Jeg mener at en overgang fra en mekanistisk til en organisk virkelighetsforståelse er en av nøklene til utviklingen av en ny økonomi. Dette snakker Ove Jakobsen mye om. Han er professor i økologisk økonomi ved Høgskolen i Bodø. Det er utrolig spennende å se sammenhengen mellom økonomi og vår virkelighetsforståelse – eller vårt menneskebilde. Om man tidligere syntes at økonomi var uinteressant, så endres dette radikalt når man ser at økonomisk praksis kan være et uttrykk for hele vårt forhold til livet, naturen og medmenneskene. Før var det tøft å kjøre en stor SUV rundt i byen. Nå får man kanskje litt dårlig samvittighet? Det gir kanskje til og med større status å sykle ..?

Hvordan finansierer du arbeidet?

Jeg er avhengig av bidrag fra mennesker og institusjoner som synes dette arbeidet er viktig. Jeg har i ett år arbeidet ved hjelp av stipendier fra Cultura Gavefond og stiftelsen EIR samt Merkur i Danmark, og jeg regner med å fortsette arbeidet ut 2010.

Jeg er veldig glad for samarbeidet med Cultura Bank!

Christian Egge er 53 år. Han har arbeidet som lærer i 15 år ved Rudolf Steiner Seminaret i Järna og har undervist i språk, filosofi, religion og drama. Han har arrangert en rekke offentlige konferanser om filosofi, religion og medisin og har skrevet boken *Frihetens Vilkår*, en samling intervjuer.

Han foreleser gjerne om sine intervjuprosjekter. Kontaktinformasjon: christian.egge@minpost.nu

- 1) Frihetens Vilkår, FLUX forlag, Oslo, 2007. Oversatt til svensk (Frihetens Villkor) på LIBER, Stockholm, 2009
- 2) www.livingeconomics.org
- 3) www.sustainableconnections.org
- 4) Massachusetts Institute of Technology

SKALTEK AB

En industribedrift i Kungsängen, Stockholm

Av Christian Egge, foto: Jan Larsson

I et skogsområde i Kungsängen straks utenfor Stockholm, vakkert innføyd i naturen, finner man Skaltek Delta Park, Skaltek Sveriges moderne industribygg. Det er dels en fabrikk der man produserer kabelpakkemaskiner – og dels kontorlandskap. Fabrikkmiljøet utmerker seg ved påtagelig stillhet og renhet. Få stuegulv er så rene som dette fabrikkgulvet. Kontorlandskapet består av tre etasjer der alle kan se alle; ingen vegger finnes bortsett fra glass mellom de ulike arbeidsplassene. Alt er transparent – ‘vi har intet å skjule’. Entrédøren av glass er smykket med Leonardo da Vincis berømte skisse over menneskekroppens proporsjoner. Når man besøker Skaltek forstår man umiddelbart: her er mennesket i sentrum – ikke maskinene. Likevel: når man konfronteres med Skalteks produkter ser man: maskinene er vakre! Og hver maskin er signert av den personen som har montert den. På en liten plakett leser man: Skaltek. Quality – Security. I am responsible. Så kommer montørens initialer.

Skaltek ble startet av Øystein Skalleberg, født i Norge i 1937, men bosatt i Sverige siden 1956. Skalleberg er tekniker og oppfinner. Han har knapt noen skolegang; „jeg var for oppfinnsom for å lære ...“. I Sverige ble han imidlertid utdannet til ingeniør. I 1973 forlot han livet som ansatt, og i 1974 startet han sitt eget firma, Skaltek.

Stilen er uvanlig: Her finnes ingen sjef, intet hierarki, ingen titler – på visittkortene finner man imidlertid korte, velformulerte visjoner. Og firmaets visjoner opp-

dateres hver uke (dog ikke visittkortenes ...) i fellesskap og individuelt. Ingen forteller en annen hva han eller hun skal gjøre, man kontrollerer seg selv – og tar ansvar selv. Medarbeiderne setter selv hverandres lønner. Her finnes ingen ansatte vaskehjelpere eller rengjøringspersonale; alle gjør rent. Dagen begynner i mindre grupper – med en stunds stillhet for refleksjon, ettertanke og besinnelse.

Forretninger gjøres ikke med bedrifter; de gjøres med mennesker. Skaltek har ingen selgere i tradisjonell forstand. Konstruktørene treffer kundene direkte. Reklame behøves ikke. „Ryktet arbeider 24 timer i døgnet. Gratis“. Bonuslønner er ukjent. Skaltek er ikke med i SAF (Svenska Arbetsgivareforeningen). Foreninger og organisasjoner tar ansvaret bort fra dem det gjelder ifølge Skalleberg. I et intervju sa han: „Det eneste interessante ... er medarbeidernes personlige utvikling. Den tekniske utviklingen er i seg selv uinteressant. Det er den menneskelige utviklingen som regnes. Øker individets kvalitet øker også produktene og tjenestenes kvalitet. I dag har jeg kommet så langt at jeg sier at Skalteks produkter er mennesker“.

Christian Egge: Jeg har sett at du er imot hierarkier og kontroll, og at du hevder at hver medarbeider må kontrollere seg selv og ta ansvar selv. Det handler om individuelt ansvar for alle i bedriften. Jeg undrer: Hvordan fungerer dette i en bedrift der den som startet bedriften eier den? Hvordan ser du på eierskap? Hvordan virker eierstrukturen inn på opplevelsen av ansvar?

Øystein Skalleberg: Jeg har gjort en lang reise der jeg selv i utgangspunktet var lønnstager. Men jeg hadde veldig mye entreprenørblod i årene. Jeg trivdes ikke med mitt liv som lønnstager, fordi jeg var avskåret fra eiersvaret. Jeg fikk ikke være delaktig, jeg fikk intet ownership, jeg fikk ikke innsyn i økonomien, det var veldig mye hemmeligheter. Så når jeg startet min bedrift var en av de absolutte forutsetningene at i denne bedriften skal allting være transparent, og alt skal være åpent. Og fremfor alt det som gjelder økonomi, for det berører mennesker kolossalt. Vi er alle avhengige av det, å få lønn – ikke minst er lønnstagerne det. Så der har jeg passet på å hele tiden være åpen, og det betyr at når det har gått bra, så har alle fått vite hvor bra det går. Da har mine kolleger sagt at „det går ikke, for da kommer alle til å ville ha lønnsforhøyelse og dele på overskuddet“ – men det er ikke min erfaring. Jeg har ikke hatt det problemet. Klart

Christian Egge intervjuer en av montørene på Skaltek

man vil dele på overskuddet når det går bra, men når det går dårlig – og man ser det – da får man jo forståelse for hva det er å være bedriftsleder og eier. Og jo mer forståelse og bevissthet medarbeiderne får, jo mer forsvinner grensen mellom arbeidsgiver og arbeidstager. Man får mer felles. Og de ansatte får mer ownership.

Gjennom mange år ville jeg at alle skulle være aksjeeiere i bedriften. Det var en slags idé som jeg hadde i mangel av egen erfaring. Jeg trodde i min naivitet at om alle var aksjeeiere så skulle alle bli eiere og ta et eieransvar. Jeg hadde en revisor som ikke trodde på det. Han sa at lønnstagerne er lønnstagerne og bedriftseiere er bedriftseiere. Så døde han. Og når han var død og det hadde gått en tid, så solgte vi ut aksjer. Vi hadde 60 aksjeeiere blant personalet på 90 personer. Så kom bankkrisen i 1992. Da fikk jeg lære meg at denne mannen hadde veldig rett. Da satt alle og ventet på at noen skulle komme og løse deres problemer. Jeg ble svært skuffet og kjøpte tilbake alle aksjene. Jeg hadde trodd at jeg skulle ha mer ownership hos alle disse; ownership betyr at man eier problemene så vel som fremgangene. Man vil gjerne ha fremgang, men man vil ikke eie problemet. Det ligger i mennesket.

Men det er klart, man må ha ownership – så i dag har vi ingen aksjeeiere blant medarbeiderne. Men vi har

mye ownership. Med dette mener jeg at man har vært med på å skape bedriften som medarbeider. Aksjer kan man kjøpe – men det ownership jeg snakker om kan man bare få gjennom å ha deltatt og bidratt og tilført verdier til bedriften. Det er en helt annen dimensjon. Det har ingenting med penger å gjøre. Dette er kanskje min største livslærdom: de fleste mennesker skulle ville starte egen bedrift, men de sier: „Jeg har ingen penger, så jeg kan ikke starte en bedrift/et foretak.“ Det er en stor misforståelse at man må ha penger for å starte en bedrift. Det vet jeg, for jeg hadde selv ingen penger. Det man behøver er en visjon som man tror på. Og ownership, det er en visjon som er så sterk at man vil virkeliggjøre den. Da får man så mye energi at man klarer det uten penger. Da er vi tilbake til dette: Du må elske visjonen. Derfor har vi dette mottoet: *Love is the heart of it*. Man må ha pasjon. Jeg hadde et møte med 'Årets Företagare' nå; alle er enige om, at om man skal bli 'Årets Företagare' – må man ha pasjon. Ellers kommer man ikke dit.

Dette er et utdrag av Christian Egges intervju med bedriftsleder Öystein Skalleberg. Intervjuet inngår i Egges prosjekt som er beskrevet på s. 6–7. Hele intervjuet med Skalleberg kan leses på www.cultura.no.

Bedriftsleder Öystein Skalleberg (til venstre) setter menneskelig utvikling i sentrum. I midten: Christian Egge. Murerloddet, som henger over bordet, symboliserer balanse og perfekt teknologi.

Smånytt

I en strøm av priser

Merkurs kunder får mange priser for sitt arbeid med produktutvikling, sosial innovasjon og kunst, som bidrar til å bevege samfunnet i en mer bærekraftig og meningsfull retning. Her er en liste over de siste prisene:

- » Aurion vant i november 2009 Politiken Økologisk Guld for sitt økologiske svedjerugmel. www.aurion.dk (foto: Andreas Mikkel).
- » Dansk Helios og Pionergruppen, Kragebjerg Landbrugsfællesskap vant i november 2009 Politiken Økologisk Guld for sine blandete, melkesyregjærede grønnsaker. www.helios.dk, www.pionergruppen.dk (Foto: Andreas Mikkel).
- » Baisikeli har mottatt FDB's sosialøkonomiske årspris i januar 2010. Baisikeli leier ut sykler til turister og bedrifter. Syklene sendes senere til Afrika, hvor de brukes som ambulansesykler, til lokal transport mv. www.baisikeli.dk
- » Bjarne Krog, økologisk bonde, er kåret av Økologi & Erhverv fra Økologisk Landsforening som Årets Frontløber 2009 for sin innsats for miljøet med husstandsvindmøller og 100 % rapsolje som brennstoff. www.okologi.dk (Foto: Søren Steffen).
- » Bo- og Aktivitetssenteret Søholm har mottatt Lejre kommunes nyetablerte Handicapppris 2010 for å respektere, utfordre og involvere brukerne i beslutningsprosessene. www.soeholm.com
- » Rudolf Steiner Sydscholen i Århus har vunnet Folketeaterets konkurranse 2009 for klimamusicalen 'Varm luft & kolde fødder'. www.sydscholen.dk og www.friskolebladet.dk

Aurion

Dansk Helios

Baisikeli

Bjarne Krog

Søholm

Ja til gode løsninger

I snart 14 år har 'YES! magazine' fortalt om mennesker, bedrifter og lokalsamfunn som finner løsninger som skaper mer rettferdighet, mer omsorg og en mer bærekraftig verden. Bladet utgis i USA, men har abonnenter over hele verden. Mennesker vil gjerne høre om mulighetene for forandring og hvordan de kan være med på å skape en bedre verden. 'Powerful ideas, practical actions', sier de på forsiden av vinternummeret 2010, der temaet er klima. Mer om bladet og mange artikler finnes på www.yesmagazine.org

Flytt pengene dine

Vi er alle bankfolk, fordi vi har alle en konto. Bankene er derfor ikke noe fjernt fra oss som må ta ansvaret for samfunnets utvikling. Alle har vi et ansvar for hvor vi plasserer pengene våre. I USA er det nå i kjølvannet av finanskrisen startet en frivillig bevegelse – Move Your Money – som oppfordrer forbrukerne til å flytte pengene sine ut fra bankene på Wall Street og over til fellesskapsorienterte og lokalt orienterte banker. Disse bankene er typisk mer konservative i forhold til hvordan de forvalter pengene og de har nærmere kontakt med de menneskene og virksomhetene de bor i nærheten av. De er også mer tilbøyelige til å yte lån til mennesker som de kjenner godt, og lånene blir derfor betalt tilbake. På bevegelsens hjemmeside www.moveyourmoney.info er det mulig for amerikanske innbyggere å finne en bank eller kredittforening i sitt lokalområde.

Møt ville dyr i 'Nordens Ark'

Mange liker ikke dyrehager med ville dyr i bur. Nordens Ark i Sverige er ikke en slik dyrehage. Det er et avlsanlegg for utrydningstruede dyr, med et 100-talls arter, drevet av en privat ideell stiftelse. De driver avl og forer opp dyrene, og en del av dyrene settes ut i sitt naturlige miljø. Nordens Ark ligger på et stort naturskjønt område på Sveriges vestkyst, ikke langt fra Smögen. Et stort område er åpent for publikum, så du kan vandre rundt og se dyrene ute i naturen – sneleopard, amurtiger, ulv og mange flere. Det er åpent hver dag, året rundt.

www.nordensark.se

Richard Welford

Richard Welfords tanker og ideer har i mer enn 20 år hatt stor innflytelse på undervisning og forskning innenfor miljø- og samfunnsansvarlig bedriftsøkonomi. Han argumenterer for nødvendigheten av dyptgripende endringer i økonomiens grunnleggende prinsipper og verdier. I stedet for å vente på nasjonale og internasjonale reguleringer mener Welford at de grunnleggende endringene vil komme gjennom lokale initiativ basert på samarbeid og medansvar

Av Professor Ove Jakobsen, Senter for økologisk økonomi og etikk, Handelshøgskolen i Bodø

Richard Welford (1960–) har doktorgrad i økonomi fra Universitetet i Warwick (England) og han var i flere år professor i miljøledelse ved Universitetet i Huddersfield. I dag er han direktør ved 'The Corporate Environmental Governance Programme' ved Universitetet i Hong Kong. I mer enn 20 år har Welford vært en viktig pådriver i utviklingen av miljø- og samfunnsansvarlig bedriftsøkonomisk teori og praksis. Han har skrevet 15 bøker og over 100 artikler innenfor miljøledelse og bedriftens samfunnsansvar (CSR).

Som konsulent for en rekke store bedrifter har Welford hatt anledning til å utvikle begreper, teorier og modeller i nært samarbeid med praksisfeltet. Tidlig på 90-tallet var han en av pionerene bak utviklingen av nye prinsipper for miljøregnskap og miljørapportering i samarbeid med blant andre The Body Shop og IBM. I de senere årene har Welford vært konsulent for The Samsung Corporation og British Telecom.

Lønnsomhetstenkning er ikke tilstrekkelig

Welford har kritisert de forskerne som betrakter miljø- og samfunnsansvar som et konkurransemiddel for å styrke bedriftenes posisjon på markedet. Det er med andre

„The challenge of the next fifty years must be to develop a human culture and an associated economic model, which will save the Earth rather than destroy it.“

Richard Welford

ord ikke tilstrekkelig å kun satse på lønnsomme miljøvennlige teknologiske løsninger. Konsekvensen av en slik instrumentell tilnærming kan lett bli at miljø- og samfunnsansvar ender opp som salderingsposter i bedriftenes budsjetter. Det vil si at ulønnsomme tiltak alltid

vil bli nedprioritert, selv om de er nødvendige for å løse grunnleggende problemstillinger.

I boken *Environmental Management and Business Strategy* fra 1993 argumenterer Welford for at forpliktelsen til å bidra til bærekraftig utvikling bør være innarbeidet i bedriftens grunnlinje. I følge Welford stiller bærekraftig utvikling krav til mer enn det å redusere den negative påvirkningen av naturen, like viktig er tiltak som bidrar til rettferdighet

og utjevning av forskjeller mellom rike og fattige. Han stiller seg derfor kritisk til at bedrifter i den rike del av verden betaler lave priser for råvarer og arbeidskraft fra fattige land for å holde prisene nede og profitten oppe. Konsekvensen av en slik praksis er at ulikhetene mellom fattige og rike land forsterkes.

Han er ingen optimist når det gjelder mulighetene for å gjennomføre de nødvendige endringene innenfor rammen av etablert økonomisk teori og praksis. Han hevder at det er like usannsynlig at miljø- og samfunnsansvar kan utvikles innenfor 'mainstream' økonomi som det er at 'løver blir vegetarianere'. Welford nevner flere områder der det er nødvendig med fundamentale endringer i holdninger og handlinger.

Livskvalitet er viktigst

For det første må målsetningen om økonomisk vekst erstattes med et mål om økt livskvalitet. Det innebærer blant annet at økonomi går over fra å være et mål i seg selv til å bli et virkemiddel for å realisere mest mulig livskvalitet. I artikkelen *Examining, discussing and suggesting the possible contribution and role of Buddhist economics*

„Buddhism teaches us that businesses can and should make a difference to all people to be found in the supply chains.“

Richard Welford

for corporate social responsibility (2007) poengterer Welford at klimaendringer, overforbruk av ressurser, forurensning og en uhemmet forbruksvekst er uløselig knyttet sammen med ‘mainstream’ økonomiens målsetning om vekst gjennom frihandel og globalisering.

Welford går langt i å argumentere for at de idealene som ligger til grunn for Buddhistisk økonomi (jfr. kronikken om Schumacher i Pengevirke 2/2009) åpner for mange av de nødvendige endringene. Mens tradisjonell økonomi understreker ‘egen-interesse’ og ‘materiell vekst’ er Buddhistisk økonomi mer opptatt av ‘fellesskap’ og ‘indre vekst’. Bedriftenes primære mål vil i dette perspektivet bli å produsere og tilby varer og tjenester som dekker menneskenes grunnleggende behov. Bedriftene kan også stimulere til menneskelig utvikling blant annet ved å tilrettelegge arbeidsoppgaver som gjør det mulig å bruke og videreutvikle individuelle ferdigheter og evner til felles beste.

For det andre må prinsippet om konkurranse mellom atomiserte aktører erstattes med et prinsipp om samarbeid mellom integrerte aktører. I boken *Corporate Environmental Management* (2000) trenger Welford dypere inn i denne problemstillingen og hevder at det er lite hensiktsmessig å snakke om en enkelt bedrift som ‘bærekraftig’. Årsaken er at alle bedrifter er integrert i sosiale og økologiske nettverk. Utfordringen består derfor i å finne frem til nye samhandlingsformer som åpner for løsninger innenfor en større økologisk og sosial sammenheng.

Ansvar for alle

For det tredje er Welford kritisk til Milton Friedmans argumentasjon om at bedriftenes eneste samfunnsansvar er å sørge for at aksjeeierne får størst mulig avkastning på investert kapital. Et viktig poeng i Welfords argumentasjon er at bedriftene er ansvarlige overfor alle interessegrupper. Interessenter omfatter i følge Welford alle som enten blir påvirket av eller som påvirker beslutningene i bedriftene. Det vil blant annet si forbrukere, konkurrenter, leverandører, lokalsamfunn, natur og kommende generasjoner.

Welford kommer stadig tilbake til at enhver endring starter med den enkelte (individ eller bedrift). Overgangen til miljø- og samfunnsansvarlig økonomi forutsetter derfor at vi kommer i gang med prosesser som starter nedenfra ‘bottom up’, i stedet for å forvente at endringene skal skje gjennom nasjonale og internasjonale reguleringer ‘top down’. Hver enkelt er dermed medansvarlig for å initiere en miljø- og samfunnsansvarlig utvikling.

„Whether it is risk associated with climate change, terrorism or public health we have tended to regard them as secondary to the ‘holy grail’ of economic growth.“

Richard Welford

Litteratur:

- » Richard Welford and Andrew Gouldson (1993); *Environmental management and business strategy*, London Pitman Publishing
- » Richard Welford (2000); *Corporate environmental management*, London, Earthscan Publications Ltd.
- » Richard Welford (2007); *Examining, discussing and suggesting the possible contribution and role of Buddhist economics for corporate social responsibility*, Int. J. Green Economics, Vol. 1, Nos. 3–4

JAK Medlemsbank

– den rentefrie banken i Sverige

Av Miguel Ganzo

JAK Medlemsbank (www.jak.se) er en kooperativ bank som arbeider for et samfunn med økonomiske spilleregler som ikke skaper kløfter mellom mennesker og regioner. I tillegg til å drive rentefri bank, har JAK også som formål å spre kunnskap om rentefri økonomi. JAK Medlemsbank har bankkonsesjon og viser at det går an å drive en bankvirksomhet som ikke bygger på renter. Hos JAK er det medlemmene som står for kapitalen, ikke noen dominerende eier, noe som innebærer at banken er økonomisk uavhengig.

JAK Medlemsbanks syn på økonomi

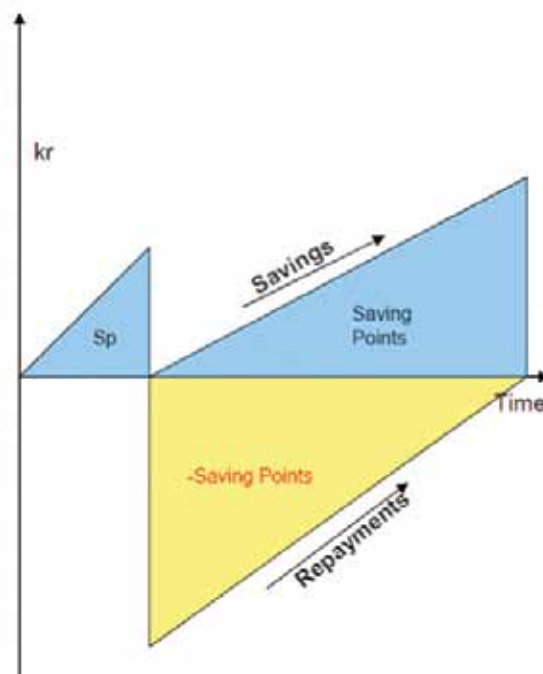
JAK mener at man ikke skal tjene penger på passivt eierskap, men gjennom aktivt arbeid. Den som låner penger skal ikke betale rente til den som låner ut. Derimot skal naturligvis lånets administrative kostnader betales. Dessuten kreves det at den som låner også sparer – ellers finnes det ingen penger å låne ut. Sparingen behøver naturligvis ikke å skje samtidig med at man låner, men en eller annen gang skal innskudd og utlån balansere.

Den som sparer får ingen rente, men kan senere låne penger til bedre vilkår enn om hun eller han ikke hadde spart.

Dette betyr at ingen tjener på andres lån. Hver og en svarer selv for sin sparing og sitt lån. Det mener vi er rettferdig. Den som vil hjelpe noen til å få lån på gode vilkår, kan spare penger i JAK Medlemsbank og la en annen dra nytte av sparingen. Vi kaller dette støttesparing. Den som sparer i støttesparing har tilgang til pengene sine hele tiden, samtidig som det skapes mulighet for utlån som noen andre kan bruke. Dette er solidaritet i praksis.

Slik fungerer sparelånsordningen

Medlemmer kan søke om lån uten forutgående oppsparing, men over tid skal sparing og lån balansere (se figuren). JAK krever full sikkerhet for alle lån, unntatt blankolån opptil 100 000 SEK. Sikkerheten kan bestå av pant i fast eiendom eller borette eller av kausjon. Det kreves også at låntakeren har betalingssevne. Det er ingen særskilte etiske krav man må oppfylle for å få lån.

Forklaring til figuren, som viser utviklingen i positive og negative sparepoeng over tid.

- » Å spare 1 svensk krone i 1 måned gir 1 sparepoeng (+1SP)
- » Å ha en gjeld på 1 svensk krone i 1 måned gir 1 negativt sparepoeng (-1SP)
- » **Regel:** Hvert medlem som får lån, må oppnå en minimum balanse på 0 SP før den bundne sparingen kan tilbakebetales. Derfor må et medlem som tar opp lån normalt ha en parallell sparing gjennom tilbakebetalingsperioden. Dette er ikke nødvendig, dersom medlemmet hadde nok positive sparepoeng fra begynnelsen av (på grunn av tidligere sparing). I det andre ekstremtilfellet må den parallelle sparingen bli like stor som tilbakebetalingen, hvis medlemmet ikke hadde spart på forhånd.
- » Når sparepoengbalansen er ≥ 0 kan medlemmet ta ut sin sparing.

Hvordan finansieres JAK når det ikke betales rente

Vi har to slags avgifter i JAK: medlemsavgiften, som er på 250 kr pr år, og låneavgift. I 2008 dekket medlemsavgiften 20 % av driftskostnadene, mens låneavgiften dekket 70 %. Resten ble dekket av rentene vi får på pengene som vi plasserer i svenske obligasjoner. Låneavgiften er proporsjonal med løpetid og lånebeløp.

Låneavgift = Løpetid for lånet (i år) × lånebeløp (i SEK) × 0,013

Eksempel: Et lån på 100 000 over 10 år har en låneavgift = $100\,000 \times 10 \times 0,013 = 13\,000$ SEK

JAK's lån har en kostnad, den minimumskostnad som kreves for å holde systemet i gang. Vi kaller det ikke rente, fordi pengene ikke havner i lommene på innskytere eller eiere. Det er bare en kostnad.

Hvorfor det er så viktig å unngå rente

„Det kan være verdt å stoppe opp en stund og fundere over hva renten innebærer for den som låner og for samfunnet“ sier Karin Malin Ekström, ordførende i JAK Medlemsbank. „Hvis jeg trenger penger til min bedrift og må betale rente for disse pengene, ja da må jeg jobbe hardere og ta inn mer penger for at prosjektet skal gå i balanse. Denne sammenhengen anvendes ofte som argument for at virksomheter blir mer effektive ved hjelp av renten. Ulempen er at uansett hvor effektiv jeg er så må jeg gi mer av min tid, ta mer av jordens ressurser og heve prisen på min vare/tjeneste for å tilgodese bankens behov for rente.“

Hvordan vokser JAK?

JAK Medlemsbank har lenge arbeidet med folkeopplysning om rentefri økonomi og om samvirke. JAK driver ikke markedsføring i vanlig forstand, det er medlemmene selv som verver nye medlemmer. Det gjøres en stor frivillig innsats av ca 700 aktive medlemmer, som enten arbeider sammen i en lokalavdeling eller sprer informasjon på egen hånd. De forteller om JAK og rentefri økonomi i andre foreninger, på arbeidsplasser eller hjemme hos naboene. JAK har en godt utbygget internopplæring, med informatørkurs, studiesirkler og kurs.

Hvert år arrangeres en rekke JAK-skoler med en mengde ulike delkurs, og høst og vår arrangeres to lengre seminarer.

Og internasjonalt?

JAK arbeider internasjonalt for å spre JAKs idéer om rettferdig økonomi til andre land. En ansatt koordinerer det internasjonale arbeidet og støtter de aktive medlemmene i deres aktiviteter.

JAK har et internasjonalt nyhetsbrev (på engelsk) som har ca 150 abonnenter fra mer enn 40 land. I nyhets-

JAK skole på engelsk, August 2009

brevet finnes artikler om JAK och om andre rentefrie projekter, som JAK Bank Italia (www.jakbankitalia.it) og o/ZB (<http://ozb-stg.de>).

I august 2009 arrangerte vi vår første JAK skole på engelsk. Det samlet 30 deltakere med koblinger til 30 land i Malmø. Hensikten med helgen var å gi deltakerne grunnleggende kunnskaper om JAK og om hvilke spørsmål som er aktuelle når man vil starte noe lignende.

Under KlimaForum09 i København i desember arrangerte JAK Medlemsbank sammen med J.A.K. i Danmark (www.jak.dk), en workshop om rentens negative konsekvenser for bærekraftig utvikling og forutsetninger for rentefri økonomi.

Fakta

JAK Medlemsbank har ca 37 000 medlemmer, 30 ansatte og mer enn 700 aktive medlemmer. Balanse ved utgangen av 2008 var 1 008,2 millioner svenske kroner.

JAK ble grunnlagt i Danmark i 1931. Ideen spredte seg til Sverige og i 1965 ble JAK – Riksförening för ekonomisk opplysning – grunnlagt. Sparelånssystemet ble startet i 1970. Foreningen vokste sakte frem til slutten av 1980-talet, da medlemsøkningen ble kraftigere. Det ble organisert kurser der hvor det var interesserte, og det begynte å danne seg lokalavdelinger. JAK ble en økonomisk forening i 1994 og etter lovendringer ble JAK en medlemsbank i 1998.

Les mer på www.jak.se

Koordinator internasjonale relasjoner: Miguel Ganzo, miguel.ganzo@jak.se

Nytt fra Cultura

Egenkapitalbevis

I juni 2009 kom det nye regler om sparebankenes opptak av eierandelskapital. Samtidig ble navnet endret fra grunnfondsbevis til egenkapitalbevis. Endringene gjør at egenkapitalbeviset blir mer likt en aksje med hensyn til fordeling av sparebankens overskudd.

De gamle reglene førte til en viss utvanning (endring av eierbrøken i disfavør av eksisterende eiere) over tid. Regler om fordeling av overskuddet er nå slik at forholdet mellom eierandelskapital og bankens egne fond skal være nær uendret før og etter disponering av bankens overskudd. Tilbakeholdt overskudd fordeles mellom et utjevningsfond, øremerket til egenkapitalbevisiere og grunnfondet. (i Cultura Bank er dette forholdet ca. 93 %/7 %).

Nytt fra forstanderskapet

Det ble 17. februar 2010 avviklet valg av medlemmer til forstanderskapet blant innskytere og egenkapitalbevisiere. På grunn av vedtektsendring ble det valgt 2 nye medlemmer blant innskyterne samtidig som 2 av Oslo Kommunes representanter trådte tilbake.

For innskyterne ble Helle Rosenvinge, Kristian Ormset, Lise Bjerkeseth Keus og Turid Aas valgt som medlemmer og Svein Berglund ble valgt som varamedlem.

For egenkapitalbevisierne ble Morten Ingvaldsen valgt som medlem og Åsa Jeppsson som varamedlem.

Forstanderskapet ga fullmakt til å utstede inntil 20 000 nye egenkapitalbevis.

Grønne banker konkurrerer om Nordisk Råds Miljøpris

Cultura Bank er blant i alt 15 kandidater som konkurrerer om Nordisk Råds Natur- og Miljøpris 2010. Miljøprisen på 350 000 danske kroner blir delt ut for sekstende gang, og temaet for prisen er i år grønn kapitalforvaltning. Åtte kandidater kommer fra Sverige, tre fra Norge, to fra Finland og to fra Danmark. Blant kandidatene finnes også Ekobanken i Sverige og Merkur Andelskasse. De to andre norske kandidatene er KLP og Storebrand.

Takk til Erik Siem

På forstanderskapsmøtet den 25.2 ble det markert at Erik Siem, en av bankens gründere og styreleder fra den ble grunnlagt og frem til 2006, av helsemessige grunner nå trer tilbake som medlem av forstanderskapet. Det som hele tiden har karakterisert Eriks virke i banken er hans omsorg for de menneskene som står rundt banken. Hans kombinasjon av sunn forretningsmessig forståelse og innsikt, kombinert med en dyp forankring i idegrunnlaget, loset banken trygt gjennom de vanskelige gründerårene. En stor takk fra hele 'Cultura-familien'.

Nye utlånsprosjekter

Økologisk Spesialkorn selger økologiske korn- og melprodukter til bakerier, storkjøkken og storusholdninger. De tilbyr opprinnelige økologiske kornarter og sorter som enkorn, emmer, spelt, svedjerug og andre landsorter av hvete.

Teater Grimsborken, fri teatergruppe etablert i 1998, som spiller teater for barn, unge og voksne over hele landet. Teater Grimsborken har som målsetting at forestillingene skal være poetiske, lekne, musikaliske og mangfoldige.

Spesielle Behov ANS er et nyetablert selskap som skal drive internettbutikk med salg av produkter og leker tilpasset barn som av ulike årsaker har spesielle behov, som autister, barn med Downs syndrom, Aspergers m.m. Målgruppen er slekt og venner som leter etter gaveartikler, samt barnehager og skoler som trenger tilpasset utstyr. (Lån med garanti fra EIF)

Underverket ved Maisy Smith skaper rom for forandringer for mennesker gjennom interiør og ryddetjenester, kurs og foredrag. Maisy bruker kun produkter og samarbeidspartnere som har fokus på god design, kvalitet, økologi og miljøbevissthet. Hun inspirerer til gjenbruk i stedet for bruk og kast. (Lån med garanti fra EIF)

Abonnement på Pengevirke

I Norge kan abonnement på Pengevirke tegnes ved å kontakte Cultura Bank. Bladet finansieres ved frivillig abonnementsavgift. Selvkost er ca. kr 150,- pr. år. Beløpet kan innbetales til konto 1254.96.00555, adresse Cultura Sparebank, Postboks 6800 St. Olavs plass, 0130 Oslo. Merk innbetalingen 'Pengevirke 2010'. Pengevirke kan også leses i pdf-utgave på www.cultura.no.

For mye post fra oss?

Hvis du ikke ønsker å motta bladet, eller du får for mange eksemplarer, kontakt Cultura Bank på telefon 22 99 51 99 eller cultura@cultura.no.

Nytt om våre kunder

Arkhangelsk vil ha mer økologi

Styreleder Toril Mentzoni forteller om ØkoPomorkas arbeid:

Stiftelsen ØkoPomorka har jobbet med folk-til-folk-samarbeid, landsbyutvikling og økologisk landbruk i Arkhangelsk siden 2003. Resultatet av arbeidet er svært vellykket. Vi har lyktes i vårt mål om å bistå landsbyfolk slik at de i dag kan drive miljøvennlig næringsvirksomhet med utgangspunkt i lokale, naturlige ressurser.

Prosjektet er økonomisk støttet av Utenriksdepartementet i Norge.

Erfaringer; sterk oppfordring til videre samarbeid

Vi har etter ønske fra russerne arbeidet med, gjennomført seminar i, involverte landsbyer innen fagfeltene birøkt, businessplanlegging, foredling, hest, sau og ville vekster. Administrasjonen i Arkhangelsk fylke har sendt et notat til norske myndigheter hvor de anmoder om at ØkoPomorka må få fortsette sitt arbeid i Arkhangelsk fylke.

På bakgrunn av anmodningen fra administrasjonen i Arkhangelsk og innspill fra Landbruksdirektør Eugenin Zakharyn ønsker vi sammen med dem å gjennomføre en langsiktig satsing på økologisk landbruk i Arkhangelsk samtidig som vi sprer prosjektet til 10 nye fylker i Nord Vest Russland:

Mål i prosjektperioden

500 etablerere /bønder skal selge sine produkter innenfor våre satsningsområder i løpet av 2016.

En slik satsing vil være et løft for landbruket i hele Nord Vest Russland.

Du kan støtte Økopomorkas arbeid med en gave til konto 1254.20.23439.

Les mer om Økopomorka på www.okopomorka.no

Produkter laget av ville vekster.

God kundetilgang og fortsatt vekst for Cultura Bank i 2009

Cultura Bank har opplevd en økt tilstrømning av kunder etter finanskrisen. Det tar vi som et tegn på at vår måte å drive bank på imøtekommer et behov hos mennesker som reagerer mot spekulasjonsøkonomien.

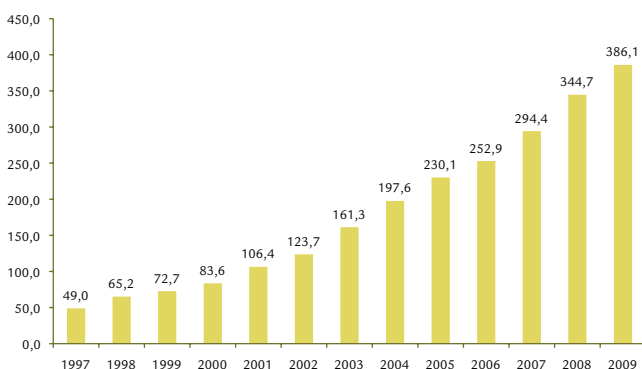
Cultura Bank ser finans og penger som et middel til å skape en sunn utvikling, i økonomien og i samfunnet generelt. Maksimering av overskudd er derfor ikke noe mål i seg selv, men banken er avhengig av å ha et moderat overskudd for å sikre driften.

Driftsresultatet for 2009 er preget av betydelig lavere netto renteinntekter enn året før, blant annet på grunn av lavere inntjening på plassering av overskuddslikviditet, mens andre driftsinntekter økte tilfredsstillende. Dette reflekterer at antall kunder som bruker banken fortsetter å vokse, således fikk banken i 2009 ca. 900 nye kunder mot ca. 700 året før. Til tross for veksten i antall nye kunder har både innskudds- og utlånsveksten vært lavere enn i tidligere år. For utlånenes vedkommende skyldes dette at en del større prosjekter med tilsagn om lån er blitt utsatt. De svakere konjunktorene spiller nok også inn og gjør at færre tar sjansen på å starte opp nye bedrifter. Tapsutviklingen er noe bedre enn det var grunn til å frykte ved inngangen til året, og likviditetssituasjonen er tilfredsstillende.

Garantiordning for små bedrifter

Cultura Bank har i 2009 fornyet garantiavtalen med European Investment Fund for nye 3 år, med en ramme på 12 millioner kroner.

Gjennomsnittlig forvaltningskapital Cultura Bank, 1997–2009 (millioner kroner)

Dette gir oss mulighet til å finansiere mindre bedrifter, som ofte møter stengte dører hos vanlige banker, med inntil kr 200 000 i lån. Lånene må ha minimum 12 måneders løpetid og gå til bedrifter med mindre enn 10 ansatte. Cultura Bank er den eneste norske banken som er med i denne ordningen som er en del av EU's Competitiveness and Innovation Framework Programme, CIP.

Mange av mikrolånkundene er innvandrere, som med hjelp av disse lånene blir i stand til å skape seg sin egen arbeidsplass.

En suksesshistorie

En av Cultura Banks tidligere mikrolånkunder, Antonieta Bucio, ble nylig utnevnt til månedens entreprenør av Det europeiske nettverk for mikrofinans (European Microfinance Network). Hun kommer opprinnelig fra Mexico og tilbyr undervisning i spansk portugisisk, fransk, italiensk og norsk. Virksomheten, 'Casa Latina', holder til i Oslo. For å komme i gang med undervisningen fikk hun sitt første lille lån av Cultura til leie

av klasserom og annonsering, og hun fikk senere også et større lån til å videreutvikle virksomheten. De siste tre årene har foretaket gitt overskudd til å leve av.

Etiske banker møttes i Oslo

Cultura Bank var sommeren 2009 vertskap for en konferanse for FEBEA (Fédération Européenne des banques Ethiques et Alternatives), det europeiske forbund av etiske og alternative banker og finansinstitusjoner, der 25 banker fra 13 land i Europa er med. Blant innlederne var Eva Joly.

Økt bruk av nettbank og SMS-bank

Andelen nettbankbrukere er fremdeles økende, og over 80 % av alle betalinger skjer via nettbank. Nytt av året er SMS-banken, som gir tilgang til kontoopplysninger og mulighet for å overføre mellom egne konti.

I løpet av 2009 har Cultura Bank tatt i bruk Facebook og Twitter til å formidle nyheter. Facebookgruppen Cultura Banks venner har i skrivende stund 620 medlemmer.

„Jeg fikk ikke gjort nok som dommer og må bli politiker“, sa Eva Joly til daglig leder i Cultura Bank – Lars Hektoen

Foto: Bjørn Lønnum Andreassen/Cultura Bank

Noen av prosjektene som mottok lån og kreditter i 2009

Banken har utlånsprosjekter i de fleste fylker. Økologisk jordbruk og skoler/barnehager er de største områdene.

Økologi og miljø

- » Stiftelsen Alm Østre driver økologisk, biologisk dynamisk jordbruk. Den driver også forskning, utvikling og veiledningsvirksomhet.
- » Norges Miljøvernforbund driver økologisk kurs- og konferansesenter på Seletun utenfor Bergen.
- » Det Økologiske Hus omfatter matforedlingsverkstedet Corona, Rotvoll Bakeri, og Rotvoll Landhandel. Det er et tilbud for mennesker som trenger tilrettelagt arbeid.
- » Bilringen BA (Bergen) er et andelslag som organiserer bildeling.
- » Aktivhus AS har spesialkompetanse på planlegging av økologiske landsbyer og økologiske boligprosjekter. I samarbeid med Gaia arkitekter har de laget ferdighuskonseptet Shelter.

Omsorg

- » Gårdsfellesskapet Grobunn (Stange) gir bo- og arbeidstrening og sosial trening for unge voksne med spesielle behov for oppfølging og tilrettelegging.

Pedagogisk virksomhet

- » BRO, Bygg Reis Opplev. Praktisk utdanning, kulturell utveksling og miljøvennlig bygging kombineres gjennom byggeprosjekt i Russland.
- » Helsepedagogisk Steinerskole i Oslo er en grunnskole og videregående skole for barn med spesielle behov.
- » Aruna- akademiet (Bjørk gård, Stange), ledet av Lisbeth Lind og Øivinn Øi tilbyr en 4-årig psykoteraut- og livsveilederutdanning
- » Rudolf Steinerskolen i Oslo har både barne- og ungdomstrinn og videregående skole.
- » Steinerbarnehagen Nordstrand (Oslo) holder til på Ljabru Hovedgård. Barnehagen har fjøs med dyr.

Kunst, kultur og håndverk

- » Studium Actoris (Fredrikstad) – teaterensemble med allsidig virksomhet.
- » Antropos forlag utgir og formidler antroposofisk litteratur i Norge.
- » Tømmermester Raphaël Kjæret (Hurum), driver foretak innen tømring, bygge-/arkitekt konsultering.
- » Seglloftet/Brakstad Gård (Jøa). Seilmakerverksted som bl.a. skal lage seil til det nye vikingeskipet Draken Harald Hårfagre.

Produksjon og distribusjon av økologiske produkter

- » Nordlys Alveklær (Trondheim) Initiativtaker Ingeborg Okkenhaug designer og selger klær i økologiske materialer.
- » Kolonihagen Frogner AS (Oslo) driver økologisk kafé på Frogner i Oslo.
- » Kystmat Selje DA produserer delikat ferdigmat av kystgeit og økologisk lam.

Andre mikrolån til småbedrifter med garanti fra EIF

- » Mohamed Hamad (Sandefjord) har fått mikrolån til å starte rengjøringsbyrå.

Smakfull økobakst fra Rotvoll bakeri. Foto: Bjørn Lønnum Andreassen

BRO bygger miljøvennlig skolebygg i Russland.

Utlån fordelt på formål	2009	
	1 000 kr	%
Økologisk jordbruk	33 010	12,1
Miljøprosjekter	30 194	11,0
Annen forretningsvirksomhet	4 998	1,8
Mikrokreditter	4 324	1,6
Økosamfunn og samtun	5 759	2,1
Økobygg	2 021	0,7
Pedagogisk virksomhet	50 945	18,6
Sosialterapi, omsorg	17 075	6,2
Medisin, terapi	2 933	1,1
Kulturell virksomhet	15 025	5,5
Øvrige allmenntilretteleggende prosjekter	26 493	9,7
Sum allmenntilretteleggende formål	192 776	70,5
Boliglån	78 768	28,8
Andre lån til private	1 838	0,6
Sum utlån	273 382	100,0

Det er skilt mellom allmenntilretteleggende formål og andre lån. Under andre lån finner vi hovedsakelig boliglån til kunder som benytter Cultura Bank som hovedbankforbindelse. Boliglån skal ikke overskride 1/3 av samlet utlån.

Årsregnskap for 2009

Resultatregnskap

(i hele 1 000)

	2009	2008
Mottatte renteinntekter på innskudd i banker	2 966	4 812
Mottatte rente- og provisjonsinntekter på utlån til kunder	16 308	16 760
Betalte renter og kostnader på innskudd fra kunder	4 977	5 967
Netto rente og kredittprovisjonsinntekter	14 297	15 605
Provisjonsinntekter og inntekter på utførte banktjenester	5 074	4 660
Provisjonskostnader og kostnader ved banktjenester	1 885	1 811
Andre inntekter	324	98
Netto andre driftsinntekter	3 513	2 947
Sum netto driftsinntekter	17 810	18 552
Lønn og generelle administrasjonskostnader	12 420	11 085
Avskrivninger på bankens eiendeler	1 356	1 253
Andre driftskostnader	1 727	1 603
Sum driftskostnader	15 503	13 941
Resultat før perioden før skatt og tap på utlån	2 307	4 611
Tap og avsetninger til tap på utlån og garantier	701	1 868
Skatt på ordinært resultat	425	797
Resultat før perioden	1 181	1 946
Disposisjoner:		
Renter på grunnfondsbevis	0	1 200
Overført utjevningsfondet	1 107	
Gaver	50	100
Overført til Sparebankens Fond	24	646
Sum disposisjoner	1 181	1 946

Balanse

(i hele 1 000)

	31/12/2009	31/12/2008
Kontanter og innskudd i banker	77 149	105 582
Utlån	270 483	253 583
Obligasjoner	20 766	807
Aksjer og andeler	2 142	2 024
Driftsmidler	8 613	7 094
Andre eiendeler	341	1 326
Sum Eiendeler	379 494	370 416
Innskudd	332 786	322 143
Diverse annen gjeld	3 179	5 408
Sum Gjeld	335 965	327 551
Selskapskapital	39 319	39 786
Utjevningsfond	1 107	0
Sparebankens fond	3 103	3 079
Sum Egenkapital	43 529	42 865
Sum Gjeld og Egenkapital	379 494	370 416
Garantiforpliktelser	14 078	13 149

Inntekter og kostnader

Rentenettoen, som er bankens viktigste inntektskilde, ble 14,3 mill kr mot 15,6 mill kr i 2008. Hovedårsaken til denne nedgangen er betydelig lavere renteinntekter på bankens likvide plasseringer. Banken hadde ved årsskiftet lånt ut 82% av innskuddene mot ca. 81% i fjor. Netto andre driftsinntekter, som hovedsakelig består av gebyr- og provisjonsinntekter, utgjorde ca. 3,5 mill kr, en økning fra 2,9 mill kr året før. Totale driftsinntekter endte på 17,8 mill, ned fra 18,5 mill kr i 2008.

Lønns- og generelle administrasjonskostnader økte fra 11,1 mill kr til 12,4 mill kr. Personalkostnader utgjør den største utgiftsposten, og lønnskostnadene økte fra kr 5,9 mill til kr 6,0 mill mens øvrige administrasjonskostnader økte fra 3,2 mill til 4,5 mill.

Økningen i øvrige kostnader skyldes blant annet flere prosjekter av engangskarakter på IKT-siden. Et viktig prosjekt var tilpasninger til endringer i bankinfrastrukturen. På bakgrunn av et økende antall skimmingsaker ble det dessuten foretatt en fullstendig utskifting av magnetstripekort for å øke sikkerheten, slik at alle kort nå har chip.

Periodens tapskostnad ble kr 701 000. Tapskostnadene er sammensatt av realiserte tap samt økning i avsetninger for å møte mulige, fremtidige tap.

Resultat før skatt og tap på utlån ble et overskudd på kr 2,3 millioner. Etter skatt og tapskostnader ble resultatet på kr 1,2 millioner.

Innskudd, egenkapital og utlån

Innskuddsveksten var på ca. 5,8% fra året før og utlånsveksten på ca. 7%.

Kundetilgangen i 2009 har vært god, med nær 900 nye kunder i løpet av året.

Total forvaltningskapital utgjorde ved årets utgang kr 379 millioner, en økning på 2,4% fra året før.

Egenkapitalen utgjorde pr. 31.12.08 11,47% av forvaltningskapitalen. Benyttes risikovektet kapital, var egenkapitaldekningen 16,04%. Minimumskrav til risikovektet egenkapital for banker er 8%. I forhold til bankens risikoprofil anses egenkapitaldekningen tilfredsstillende. Det planlegges en ny emisjon av egenkapitalbevis, som antakelig vil finne sted i 2. halvår 2010.

Culturaprisen 2009 gikk til Isandi

Culturaprisen skal gå til en gruppe eller bedrift som har fremhevet seg på det økologiske og/eller det sosiale området.

Isandi har fått prisen for sitt arbeid for en mer rettferdig handel mellom fattige og rike. Bedriften deler Cultura Banks oppfatning om at økonomisk avkastning ikke er et mål i seg selv, men et middel til å realisere samfunnsnyttig virksomhet. Isandi har i tillegg til dette gjennomført en rekke miljøtiltak, og daglig leder Kjersti Lie Holtar driver et aktivt bevisstgjøringsarbeid omkring rettferdig handel gjennom foredrag og radiokåserier.

Prisen, som nå er på kr 25 000, er tidligere tildelt Utviklingsfondet, Stiftelsen Kolibri, Det økologiske hus, Max Havelaar, Økopolmorka, Erna og Trygve Sund og Debio.

Kjersti Lie Holtar mottar Culturaprisen på vegne av Isandi.
Foto: Stian Torsteinson

Samarbeidspartnere

Cultura Bank samarbeider med Redd Barna, WWF-Norge, Regnskogsfondet, Framtiden i våre hender (FIVH) og Kvinne- og Familieforbundet om støttekonti, til inntekt for de respektive organisasjoners arbeid. Støttekontoen er en sparekonto, med 12 gebyrfrie uttak i året. Cultura Bank gir hvert år et bidrag til den ønskede organisasjonen med 1,5% av gjennomsnittlig innestående på konto.

Bidrag til våre samarbeidspartnere

	Støttebe- løp (kr)	Antall konti	Sum inneståen- de pr. 31.12.09
Redd Barna	62 028	186	4 788 645
WWF-Norge	22 795	116	1 618 445
Regnskogsfondet	72 290	152	5 654 476
Framtiden i våre hender (FIVH)	14 019	55	1 108 327
Kvinner på Sri Lanka (Kvinne- og familieforbundet)	7 275	21	635 667

Redd Barna

Framtiden
i våre hender

Glimt fra hverdagen i Cultura Bank – 2009

Januar	Hektisk aktivitet med årsoppgjør.
Februar	Bildelingen BA i Bergen fikk lån til 5 nye biler.
Mars	104 nye kunder åpnet konto
April	40 studenter ved Høgskolen i Nord-Trøndelag fikk orientering om Cultura.
Mai	SMS-banken ble satt i drift
Juni	Cultura arrangerte generalforsamling for FEBEA, med bl.a. Eva Joly som innleder. Cultura deltok på filosoffestivalen i Kragerø, der temaet var 'Penger'.
Juli	2 kunder åpnet støttekonto for kvinner på Sri Lanka.
August	Nordisk bankmøte i Järna, med deltakere fra Cultura Bank, Ekobanken (Sverige) og Merkur.
September	Andel regninger betalt i nettbank var 82%
Oktober	Lansering av Naturvernkonto i samarbeid med Naturvernforbundet Cultura Bank kom på Twitter
November	Garantiavtale med European Investment Fund (EIF) fornyet for 3 år. Alle magnetstripekort ble byttet ut med chip-kort.
Desember	Utdeling av Culturaprisen til Isandi

Culturas årsrapport for 2009 finnes på www.cultura.no. Du kan også få den tilsendt ved å kontakte Cultura Bank på telefon 22 99 51 99 eller e-post cultura@cultura.no.

Eiendomsrettens elementer og deres sosiale betydning

Mange mennesker må utvikle nye evner om kapitalen skal flyte dit hvor den gjør mest nytte for helheten. Forandring må til for at vi skal bevege oss mot en allmenntilgitt kapitalisme

Av Morten Gunge, styreformann i Merkur

Artikkelen er en bearbejdet utgave av en introduksjon ved Merkurs seminar om 'Eieformer i næringsvirksomheter', som ble arrangert 19. oktober 2009. På seminaret ble det behandlet både ulike juridiske eieformer og erfaringene fra en rekke eksisterende virksomheter.

I Merkur ønsker vi å bidra til at den enkelte ut fra sin innsikt på verdig vis kan bidra til å dekke andres behov. Idealene handler om egeninnsikt, verdighet og fellesskapsorientert tilfredsstillelse av behov.

I vår praksis lever vi med disse idealene, og vi ser hvor langt vi pragmatisk kan nå i hvert enkelt forhold vi inngår i. Fordi forskjellige eieformer kan hemme eller støtte opp om ideelle funksjoner i bedrifter, interesserer vi oss også for hvilke eieformer som velges.

Virksomhetens prioriteringer

Hva ønsker man å oppnå med innsatsen sin? Hva skal være den grunnleggende prioriteringen? Dette er avgjørende spørsmål i enhver virksomhet.

Litt grovt skissert kan man peke på to ytterpunkter. I den ene enden ønsker man maksimal inntjening og dekker i nødvendig omfang andres behov. Det er en klassisk måte å betrakte en virksomhet på. I det andre ytterpunktet ønsker man å dekke andres behov med sine ytelser og sørger for den nødvendige inntjeningen slik at dette kan skje i fremtiden også. Den siste varianten er den samfunns- og helhetsorienterte måten å betrakte en virksomhet på.

Det er normalt også å ta hensyn til andre motiver. De vesentlige er at man ønsker en egen utvikling med passende utfordringer, at man har lyst til å inngå i et arbeidsfellesskap med kollegaer, og at man motiveres av den anerkjennelsen som deltakelse i virksomheten kan gi.

Faktisk behovsdekning

Når man ønsker å prioritere faktisk behovsdekning, er det helt avgjørende å velge en form for eierskap som betyr at ingen eier på noe tidspunkt kan gå inn og endre på denne funksjonen. Enten ved helt eller delvis å tømme virksomheten for midler eller ved å selge virksomheten.

På en annen side må man også sikre seg at de menneskene som skal være med på å oppfylle formålet kan disponere over virksomheten så fritt at det i praksis er mulig å arbeide for faktisk behovsdekning.

Hvis det lykkes å etablere en virksomhet som reelt skiller disse to elementene, hvor de aktive fritt kan disponere i det daglige, samtidig som uheldige virkninger fra et tradisjonelt eierskap er nøytralisert (verdier knyttet til avkastning og salg). Ja, da har man virkelig skapt muligheter for å kunne yte et bidrag til nødvendige samfunnsendringer.

Intern organisering av arbeidsfellesskapet kan være helt avgjørende for at man faktisk får brukt evnene sine tilfredsstillende og at man har arbeids glede i hverdagen. Men det er ikke nok å fordele og organisere arbeidet slik at medarbeiderne er fornøyde, man må også passe på at virksomhetens formål fastholdes. Også selv om mye er gjort, og mye er oppnådd ved sammen å lede og fordele arbeidet i virksomheten på en måte som også passer for medarbeiderne.

Krevende å la kapitalen flyte mot mer allmenn nytte

Å gi og få tillit til å utøve en oppgave er desto mer nødvendig når egen inntjening ikke er selve motivet bak et initiativ, men oppgaven selv. Da må det også være tillit hos kapitalinnskyterne slik at det gir en særlig mening å stille midler til disposisjon for en virksomhet som arbeider med faktisk behovsdekning.

Merkur fikk i sin tid selv muligheten til å komme godt i gang ved hjelp av investorer som var villige til å gi avkall på utbytte. Da veksten siden krevde mer egenkapital, innførte vi mulighet for oppskrivning av andelens verdi, men ut fra et stadig klart fokus på oppgavene vi ville bidra til å løse.

Det vil kreve en utvikling av nye evner hos mange mennesker før vi ser at mer kapital flyter dit hvor den potensielt kan gjøre mest nytte for helheten. I virkeligheten må vi bli i stand til å arbeide med noe vi kunne kalle for en allmenntilgitt kapitalisme. Det vil kreve øvelse og innlæring i å arbeide med virksomheter i nettverk, som

Merkur har arrangert seminarer om eieformer i landbruk og næringsliv for egne medarbeidere, kunder og andre interesserte. Her er kunderådgivere opptatt av programmet.

Foto: Henrik Platz

kan garantere for hverandre og om nødvendig overføre kapital til nyttige initiativer. Det er også bruk for praktisk erfaring, forskere og våkne politikere som kan understøtte nye initiativer med lovgivning.

Andre har historisk gjort det før oss og mange beveger seg fremover med små og litt større skritt i disse årene, hvor en del ser at den egennyttige kapitalismen ikke er i stand til på fundamentalt vis å ta nok hensyn til den gjensidige avhengigheten vi baserer oss på i det moderne næringslivet.

Det arbeides med sosialt ansvarlige virksomheter og sosialt entreprenørskap. Virksomheter som holder seg til sin misjon, noe som burde føre dem i riktig retning.

En praktisk tenker i tiden

Et tydelig og meget interessant eksempel er Muhammad Yunus' arbeid. Han skriver inspirerende i sin bok *En verden uten fattigdom* om sosiale virksomheter og kapitalismens fremtid med bakgrunn i sin praksis både fra Grameen Bank og fra møter og samarbeid med vestlige næringslivsledere.

Muhammad Yunus opererer i boken sin med to forskjellige typer av sosiale virksomheter. Den ene er virksomheter som eies av fattige, som slik selv kan løfte seg ut av fattigdommen. De små virksomhetene, oftest eid av

kvinner som har mottatt mikrolån i Grameen Bank, er eksempler på dette.

Den andre typen er virksomheter som kan være eiet av velstående enkeltpersoner, firmaer eller fond, hvor det inngår en klausul om at de ikke skal trekke flere midler ut av virksomheten enn det som er investert. De velstillede kan godt eie virksomheten og fortsette med å lede den. Men de kan ikke utnytte den til egen økonomisk vinning. Yunus beskriver hvordan et slikt nytt firma, Grameen Danone, hurtig og med begeistring kom i gang med en yoghurtproduksjon i Bangladesh.

Det er interessant at en praktiker med så bred erfaring fra store deler av verden faktisk tror på at det blir attraktivt for stadig flere ledere å yte bidragene sine på måter som dette. For dem som tenker tradisjonelt kan dette kanskje virke overraskende. Men bekreftelsen for denne typen entreprenører er altså ikke å få styrket egen økonomi, men å føle arbeids glede og stolthet ved å kunne bidra i en verden som trenger hjelp.

Praktikere, forskere og politikere må bidra

I arbeidet mot det som kalles en allmennyttig kapitalisme trenger vi erfarne praktikere, forskere og våkne politikere, som kan støtte opp om initiativer gjennom lovgivningen.

Juridiske aspekter av eieformer i næringsvirksomhet

Først når etablerere vet helt presist hva som skal være formålet og innholdet i deres nye virksomhet, kan det velges eieform. Til gjengjeld gir den nåværende lovgivningen mange muligheter. Men det er også bruk for lovgivningsmessige forbedringer som fremmer innovasjonslysten på det bærekraftige og sosiale området

Av Knud Foldschack, Advokat, www.ecolaw.dk

Det er et behov for å utfordre grensene for eieformene i næringslivet. Særlig når vi tenker på det stigende antallet gründere som ønsker å etablere alternative virksomheter med utfordrende formål innenfor både miljø- og sosialsektoren i en virkelighet hvor arbeidsløshet og økonomisk nedgang er et reelt trusselbilde. Men samtidig er det også viktig å være oppmerksom på at det med lovgivningen vi har nå finnes gode muligheter for å etablere alternative virksomheter.

Vide rammer i dagens lover

Å etablere en virksomhet og velge eieform er som å kjøpe inn og forberede en veltilberedt middag. Før man går i gang med det juridiske må det først avklares hva man ønsker med virksomheten. Videre skal ønskene til virksomheten ses opp mot den gjeldende lovgivningen. Endelig skal den valgte etablerings- og driftsformen forelegges samarbeidspartnerne – for eksempel banken, kundene, kredittforeningen og de offentlige myndighetene.

Før etableringen skal igangsetterne avklare

- » Hvem skal eie virksomheten?
- » Hva skal virksomheten produsere?
- » Hvem bidrar med etableringskapital og på hvilke vilkår (forrentning, avkastning)?
- » Hvem skal hefte for driften og dermed et evt. underskudd?
- » Hvordan skal et evt. overskudd disponeres?
- » Hvem skal lede den daglige driften?
- » Skal en større eller mindre gruppe mennesker, som er valgt ut fra bestemte prinsipper, kunne omstrukturere driften helt eller delvis?
- » Hvordan påvirker skattereglene muligheten for oppstart, drift og anvendelse av overskudd?
- » Hvordan påvirker skattereglene et eventuelt opphør av driften?

Det finnes lovgivningsmessige vide rammer for å imøtekomme ønskene til den riktige eierstrukturen, - enkeltmannsforetak, interessentskap*, anpartsselskap*, aksjeselskap, næringsdrivende fond, selveiende institusjon, forening, andelslag eller kommandittselskap. Spesielt kommandittselskapet er en spennende eieform med store muligheter for å imøtekomme ønskene til den daglige ledelsen og eventuelle medinvestorer som ønsker å spille en mer tilbaketrukket rolle. Dessverre har kommandittselskapet lidd under uheldig omdømme, bl.a. på grunn av tidligere spekulasjon i rederier etablert med formål å oppnå skattefradrag, og der hvor selskaper ble tømt for verdier av spekulanter.

Den endelige kontrakten

Når etablereren har valgt eieform, skal 'spillereglene' avtales nærmere i kontraktsform. Enten i en interessentskapskontrakt, i vedtekter og overenskomster for selskapet/foreningen eller i vedtektene for fondet eller den selveiende institusjonen. Heretter avtales det nærmere om driftsrammer, intern heftelse, fordeling av overskudd, beslutningsmyndighet, overdragelse av andeler, regnskapsavleggelse, valg av besluttsende enhet, opphør m.m.

Avtalegrunnlaget i vedtekter og liknende kan naturligvis ikke stride mot lovgrunnlaget for den valgte eieformen. Man kan for eksempel ikke redusere kravet (iflg. dansk lov) til minimumskapital i et andelsselskap fra 80 000 kr. til 0 kr. kun ved å avtale dette innbyrdes.

Involver fagkunnskap i tide

Når iverksetterne har avklart ønskene til eieform, er det helt avgjørende å involvere nødvendige fagkunnskap i forbindelse med den endelige stiftelsen og utformingen av virksomhetens rammer. Rammene skal forut for oppstart forelegges samarbeidspartnerne, for eksempel banken, som skal vurdere om kravet til eventuell driftskapital og lån kan imøtekommes.

Utallige er eksemplene der hvor det etterfølgende opprydningsarbeidet har kostet dyrt og i noen tilfelle

hele virksomhetens eksistens, fordi man ikke har gjort seg de nødvendige overveielser i forbindelse med etableringen. Så det er kanskje større mangel på fantasi og grundighet omkring etableringen enn det er mangel på juridiske muligheter når vi skal vurdere forskjellige eieformers potensial for å fremme alternative virksomheter.

Mulige eieformer for næringsvirksomheter – i hovedtrekk (iflg. dansk lov).

Enkeltmannsforetak og interessentskap

Fullt ansvar, ingen kapitalkrav, full fradragsrett, total beslutningsmyndighet for eierne vedrørende drift og disponering av overskudd.

Parts- og aksjeselskap

Begrenset ansvar, kapitalkrav henholdsvis 80 000,- kr. og 500 000,- kr. Ingen personlig fradragsrett for stifterne, og beslutningsmyndighet er tillagt andels- haverne og aksjonærene.

Næringsdrivende fond/selveiende institusjoner

Begrenset ansvar, kapital 300 000,-, ingen personlig fradragsrett, full og utelukkende myndighet til det utvalgte styret.

Mange institusjoner innen den sosiale økonomien

er etablert i fondsregi med dispensasjon for bl.a. kapitalkravet. Det muligjgjøres bl.a. hvis institusjonen oppfyller en offentlig relatert oppgave og er underlagt et offentlig tilsyn, som 'overtar' en større eller mindre del av myndigheten bl.a. vedrørende anvendelsen av et eventuelt overskudd.

Forenings- og andelsselskaper

Begrenset ansvar, i utgangspunktet ingen kapitalkrav, ingen personlig fradragsrett for stifterne og beslutningsmyndigheten er overdratt til den til enhver tid værende krets av medlemmer/andelskavere.

Kommandittselskapet

En sammensatt eieform med en komplementar- del som har totalt ansvar og fradragsrett, mens en kommandittistkrets hefter i forhold til sine innskudd. Det er i utgangspunktet ikke noe kapitalkrav for et kommandittselskap, og makten kan fordeles mellom komplementardelen og kommandittistene etter nærmere avtale om dette. Begrenses deltakerkretsen til maksimalt 10, er det snakk om gunstige fradrags- regler.

Kommandittselskapet kan settes sammen på forskjellige måter. For eksempel kan stifter skyte inn et andelsselskap som komplementar del og dermed begrense ansvaret, samtidig med at et eventuelt over- skudd eller et underskudd og fordelingen av fradrags- retten fordeles mellom kommandittistene i forhold til innskudd og avtalen partene i mellom.

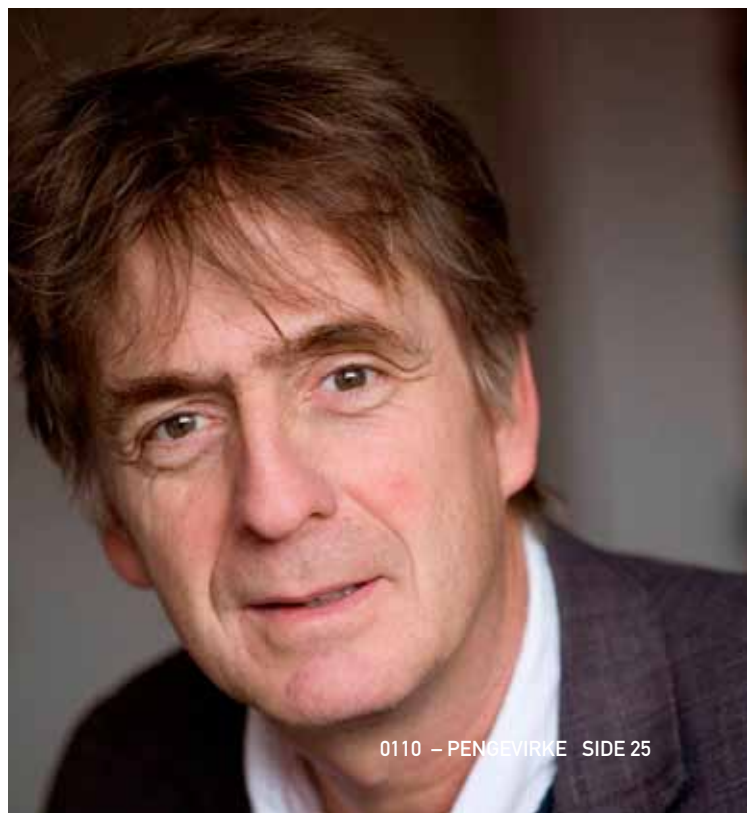
Utvikling av lovgivningen

Mulighetene for eieformer i alternative virksomheter er mange. Men det kan gjøres mer fra lovgivende myndig- heters side, hvis vi skal fremme etableringslysten på de bærekraftige og sosiale områdene – uten at det nødven- digvis behøver å koste skatte kroner. Noen forslag er:

- » Gi mulighet til å bygge opp egenkapitalen i en kor- tere etableringsfase, i stedet for at hele beløpet skal innbetales på en gang.
- » Innfør personlige skattefradragsregler for deltakerne i forenings- eller andelsregi.
- » Gi mulighet for pensjonsoppsparing i egne eller delvis medarbeidereide virksomheter.
- » Innfør grønne obligasjoner i realkredittregi med en risikodeling som kan sikre investeringer og eksperimenterende nyskaping.
- » Vedta gunstige skatteregler som fremmer adferdsre- gulerende forbruk, investeringer og produksjon. Gi for eksempel fradragsrett for økologiske matordnin- ger i institusjoner i stedet for tvungne, mislykkede matordninger.
- » Etabler et godkjennelses- og driftskontor for virk- somheter innen den sosial økonomien, for eksempel under Erhvervs- og Selskabstyrelsen. Kontoret skal godkjenne fond og institusjoner, så de kan etableres og drives uten kapitalkrav, og det skal være gunstige investerings- og fradragsmuligheter i forhold til den allmenntilgjengelige driften og anvendelsen av overskudd.

* Danske selskapsformer

Advokat Knud Foldschack har gjennom en årrekke bistått virksomheter, fond og institusjoner på de økologiske, sosiale og kulturelle områder med juridisk rådgivning.

Nye eieformer som bygger på nye verdier i landbruket

Nye generasjoner av jordbrukere følger ikke kun prinsippet om at produktivitet er å brødfø verden. Det handler også om å levere sunne, miljø- og klimavennlige matvarer. Nye forbrukereieide landbruk er på vei, og forbrukerne dikterer denne utviklingen i høy grad. Det gir et viktig og sterkt fundament å kunne lytte til ansvarsbevisste forbrukere

Av Evald Vestergaard, formann for Økologisk Landsforening, ev@okologi.dk

75 000 dansker tilbrakte en søndag i april i fjor på en økologisk gård hvor de så kuene slippes ut på beite. Samtidig er salget av økologiske matvarer fortsatt i vekst, tross finanskrisen. Begge deler viser at ansvarlig matvareproduksjon er viktig for forbrukerne. Så viktig, at vi vil se bevisste forbrukere investere i eierskap i landbruk til produksjon av egne matvarer, som en modell for nye eieformer i fremtidens landbruk.

Landbruket er en økonomisk presset næring. En gigantisk gjeld bygget opp ved investeringer for en fremtid som ikke kom, har resultert i at banker, kredittforeninger og andre kreditorer begynner å si stopp.

Dette er en situasjon som ikke gjør det spesielt attraktivt for nye generasjoner jordbrukere å satse på dette yrket. De må kanskje investere mange millioner i en bedrift og stå alene med risikoen og en usikker fremtid. Samtidig har strukturutviklingen gjort at bedriftene i dag er så store at etableringskostnadene som ny bonde nærmest er uoverkommelige.

Dermed er det skapt en åpenlys utfordring i forhold til det å få til et generasjonsskifte innen landbruket. En utfordring som den nye endringen av landbruksloven mer eller mindre behendig tar fatt i ved blant annet å åpne opp for nye eieformer, samt endring av boplikt og arealkrav.

I utgangspunktet ser Økologisk Landsforening flere gode perspektiver i lovendringen, samtidig som vi kommer med ytterligere forslag. Blant annet at førstegangskjøpere fritas for dokumentavgift til staten i forbindelse med tinglysning og utstedelse av lånebevis. Foreningen har også foreslått at det skal etableres gunstige skatteregler for bedrifter som selger arealer til landbrukseiendommer kombinert med et krav om at den ervervende bedriften driver jorden økologisk i minimum fem år.

Uansett om forslagene blir tatt til etterretning i lovgevingen eller ikke, så vil vi komme til å se nye eierkonstellasjoner i landbruket i forhold til det vi tidligere har vært vant til å se.

Fundamentet for selveie er under press

Selveierformen vil fortsatt bestå, men i mindre grad enn i dag. Færre vil ønske å skulle bære hele risikoen med å ha milliongjeld, å skulle arbeide for to til en lønn som en halv og så håpe på en gevinst når bedriften kapitaliseres etter 30 års slit. I tillegg kommer at det i dag kreves et bredt kompetansefelt i forhold til å drive landbruk i takt med flere krav om dokumentasjon, flere ansatte osv. Alt sammen er faktorer som gjør at antallet selveiere vil synke.

I denne sammenhengen er det viktig å understreke at selveiete landbruk ikke vil bli helt borte. Det vil alltid være ildsjeler og pionerer – noe vi har tallrike eksempler på innenfor den økologiske sektoren – som går nye veier for å skape merverdi i bedriften ved for eksempel foredling av egne råvarer, energiproduksjon og lignende.

I de siste 50 årene har nøkkelordene for selveiende bønder vært rentabilitet, produktivitet, effektivitet, forrentning, kapitalavkastning, verdistigning, lønninger, verdiskapning, samfunnsøkonomi, sysselsetting. Og det

som har vært holdt utenfor denne modellen har vært: natur, miljø, velferd, produktkvalitet, biodiversitet, jordens fruktbarhet, drikkevann, energiforbruk og sunnhet og kosthold. Nøkkelen til en bærekraftig fremtid for landbruket er å kanalisere de undertrykte elementene inn i fundamentet for produksjonen, for på den måten å komme de mer og mer ansvarsbevisste forbrukerne i møte. Det er en utfordring som selveierformen egner seg godt til å håndtere, med engasjerte ildsjeler og beslutningsprosesser hvor det er forholdsvis kort vei fra idé til handling.

Selskapsformen vil vinne frem

Det å fjerne boplikten i loven vil gi en åpning for nye eieformer og utfordre den tradisjonelle selveierformen. Selv om vi ikke kjenner konsekvensene av dette helt

enda, så vil selskapsformen innenfor landbruket sannsynligvis vinne frem. Kravene til finansiering og kompetanse i dagens landbruk vil kanskje være lettere å møte i en annen selskapsform, hvor investorene ansetter forvaltere av de forskjellige oppgavene. Men det kan være fallgruver forbundet med dette.

Det er en åpenlys risiko for spekulasjon hos få, men store selskaper som anskaffer store arealer – en slags utvidet versjon av en strukturutvikling som fører til større bedrifter. Man kunne for eksempel forstille seg et landbruksselskap som

eier og driver 3 000 hektar i et område. Fôrleverandøren i området vil være avhengige av utbyttet herfra og vil derfor investere penger i foretaket i nedgangstider for å sikre driften. På den måten vil det rokkes ved ansvarsfordelingen, kompetanseområdene og landbruket og bondens ansvar for lokalsamfunnet, slik vi kjenner det i dag.

Men det kan også være åpenlyse fordeler ved denne selskapsformen i forhold til å skape arbeidsplasser og utvikle konsepter for avsetning lokalt og nasjonalt. Det kan også være selskaper eller fond med særlige formål om naturpleie eller miljøvennlige, økologiske produksjonsmetoder som vil bli mer benyttet.

Forbrukere som medeiere

En tredje eieform vi vil komme til å se, er andelseiende landbruk, hvor fundamentet er en felles etikk og moral som alle eierne er enige om. Jeg er overbevist om at i fremtiden vil flere forbrukere være interesserte i å investere i produksjon av sine egne matvarer i stedet for å kjøpe seg en ferieleilighet ved Svartehavet.

Gjennom det økende forbruket av økologiske produkter har forbrukere vist at de etterspør moral, etikk, miljøvennlighet, ansvarlighet og sporbarhet i forhold til matvarer og produksjonen bak dem. Det er de innholdsmessige verdiene som teller i det å reise ut og se hvor

„Gjennom det økende forbruket av økologiske produkter har forbrukere vist at de etterspør moral, etikk, miljøvennlighet, ansvarlighet og sporbarhet i forhold til matvarer og produksjonen bak dem.“

gulrøttene vi spiser faktisk kommer fra, gjennom innkjøpsordningen som er etablert i forbindelse med bedriften. Vi er helt avhengige av matvarer, og i dag er det ikke bare et spørsmål om å få mat for å overleve. Det har flere andre verdier i seg. Hvis de får denne ideen presentert, tror jeg folk vil være villige til å investere i dette.

Som bonde eller produksjonsleder tror jeg også at flere vil finne det mer meningsfylt å skulle arbeide for en eiergruppe av engasjerte forbrukere som gjerne vil ha en finger med i spillet i forhold til hvordan matvarene deres blir produsert. Forbrukere som kommer på besøk et par ganger i året, eller eventuelt tar ferien sin i leiligheter på bondegården.

Personlig synes jeg selv, som bonde, at dette vil gi mer mening enn å diskutere budsjetter med en gruppe aksjonærs representanter i form av en bankrådgiver eller jurist, som er satt til å overvåke om man som driftsleder leverer målene som er satt for produksjonen på bunnlinjen. I slike eieformer vil det være fokus på innhold og verdier frem for vekst og ekspansjon og en dobling av produksjonen hvert 12. år.

Andelseiete landbruk blir nok ikke de dominerende i antall, men de vil komme til å være til inspirasjon for an-

dre ved å ha fokus på annet enn produktivitet. På samme måte som økologi i dag er noe som alle må forholde seg til fordi etterspørselen er blitt så stor fra forbrukernes side, så tror jeg også at andre vil la seg inspirere av verdiene i andelseiete landbruk. Fordi de viser veien fremover for andre i forhold til hva forbrukerne legger vekt på.

Utfordringer for alle

Uansett eieformer, ser vi store utfordringer fremover i forhold til å fornye landbrukets verdigrunnlag. I over 50 år har vi holdt på i en rettlinjet utvikling mot høyere produktivitet, og det har lyktes fantastisk. Vi har bevist spesialistoppgaven „å masseprodusere matvarer etter faglig og politisk oppskrift“. Nå skal vi inn i en ny tanke- og produksjonsmessig tidsalder. Vi skal ha utviklet det multifunksjonelle landbruket, med en oppskrift på 'helhetsbegrepet' som står på minst tre ben: Sunne matvarer, miljø, og klima/energi. For alle eieformer er en del av verdiskapningen fremover å bygge opp en produksjon som står på alle disse tre bena.

Landbruket skal finne andre verdier enn høy produktivitet i matvareproduksjonen. Vi skal ha utviklet det multifunksjonelle landbruket med en oppskrift på helhetsbegrepet som står på minst tre ben: Sunne matvarer, miljø og klima/energi. Illustrasjonen her viser visjonene i Økologisk Landsforenings 'Klimastrategi for økologisk jordbruk', som ble lansert høsten 2009.

Andelslandbruk på Ommang

Av Arne Øgaard

Gården Ommang som ligger i Løten mellom Hamar og Elverum er kjent for sine gode oster og sine gamle ærverdige bygninger. Helt fra starten av ble bryggerhuset tatt i bruk til ysteri, ostelager og gårdsbutikk. Der blir det ystet hvitost og kokt brunost av ku- og geitmelk. Varer blir pakket, merket og er tatt med på mange små og store markeder gjennom hele året. I mange år solgte de ostene på blant annet Røros mart'n og Dyrsku'n i Seljord, mens de nå bare reiser til Bondens Marked når det arrangeres i Oslo. I tillegg til ostene har gården også solgt egne produkter som mel, korn, honning, egg, kjøtt av kje og kalv, spekemat av geit, grønnsaker og poteter.

Å være på marked innebærer en intensiv og inspirerende dialog med mange mennesker.

På gården har det vært en gjennomstrømming av unge mennesker som har deltatt arbeidet i kortere eller lengre perioder. Disse skiftende menneskemøtene har selsagt en viktig kvalitet, men i ordningen med andelslandbruk ser Bente og Gertjan en mulighet til å knytte

en gruppe mennesker nærmere til gården. De ønsker at den kan bli et møtested både for mennesker som bor i nærheten og for de som bor et stykke unna. Målet er et fellesskap hvor flere kan ta del i gården og gården få del i dem. Livet på moderne gårder kan lett bli isolert, men gjennom andelslandbruket kan noe av storfamilien igjen oppstå.

Forskuddsbetaling

På begynnelsen av året kjøper andelshaverne en andel av det som blir gardens produksjon/utvalget av de produkter som skal produseres ut over i året. Betaling skjer i forkant i forhold til den varemengde man forventer å skulle behøve. For gården gir dette et bedre grunnlag for planlegging av produksjonen. Det er også en mulighet å gjøre opp for seg med arbeid i stedet for med penger.

Ønsker du å vite mer om gården eller å bli andelshaver se: **www.ommang-sondre.origo.no**

Foto: Henning Rummelhoff

Andelslandbruk (CSA) er en form for direkte omsetning og dialog mellom gårder og forbrukere. Kjernen i ordningen er at forbrukere kjøper andeler av gårdens produksjon, for eksempel for ett år av gangen, og deler derved risikoen for årsvariasjoner i avlingene.

Som andelshavere i årsproduksjonen kan forbrukerne delta i planlegging av gårdsdriften. Fordelen for forbrukerne er mulighet til å få produkter fra landbruket – inklusive skogen – som ellers kan være vanskelig å få fatt på. I tillegg blir man kjent med gården/gårdene som produserer maten, og man vet hva man får.

Det er ingen gitt tilknytning mellom Andelslandbruk (CSA) og økologisk produksjon, men i praksis har det vist seg at det gjerne er økologisk drevne gårder som er involvert. Fordelen for gården er garantert omsetning til avtalt pris, og gleden av direkte kontakt med de man produserer for. Fordelen for begge er kortreist mat.

Ordningen er særlig utbredt i Japan, USA og England, men finnes i flere land. Erfaringer fra USA viser at pris for forbrukerne blir omtrent som for økologiske varer i vanlig butikk.

Stiftelsen Fokhol Gård 20 år

Fokhol gård ligger like øst for innsjøen Mjøsa. Det er den største gården som drives biologisk-dynamisk i Norge. På gården lå det et aldershjem som er nå er tilrettelagt for kurs- og møtevirksomhet. Et omfattende arbeid er nedlagt av entusiastiske mennesker. Gården eies av en stiftelse, et spørsmål blir da hva det betyr å arbeide på en gård som en ikke eier, men hvor en heller ikke er ansatt. På Fokhol er det nedlagt et grundig pionerarbeid som viser hvordan en kan organisere seg i en helt ny eierform.

Stiftelsen Fokhol Gård v/ Morten Ingvaldsen og Inger Ivarrud

Stiftelsen Fokhol Gård ble etablert i oktober 1989, overtok eiendommen Fokhol fra Stange kommune 1. august 1990 og kan feire 20 års jubileum i 2010. En stiftelse er en 'selveiende enhet' uten private eierinteresser. Formålet er allsidig drift, utviklingsarbeid og pedagogisk virksomhet innenfor rammen av en biologisk-dynamisk driftsform. Fokhol Gård har nesten 100 hektar fulldyrket jord, og ble ferdig omlagt til Demeter-produksjon i 1998.

Eierskap og driftsansvar er delt. Jord, bygninger, husdyrbesetninger og driftsapparat er fullt og helt i Stiftelsens eie. Et forpakterlag har ansvar for drift og all øvrig virksomhet for 10 år om gangen. Stiftelsens styre skal føre tilsyn med at driften innrettes etter formålet. Styret fungerer også som en rådsrets for Forpakterlaget og som 'samfunnets representanter' inn på gården. Som et viktig supplement til avtalen om forpaktning er det i den senere tid gjort avtale om at Forpakterlagets medlemmer skal sikres et livsnødvendig underhold ved sykdom, uførhet og alderdom.

Tradisjoner og lovgivning gir retningslinjer for drift og forvaltning av gårdsbruk i privat eie. Allmenne samfunnsinteresser blir ivarettatt gjennom jordlov, odelslov og konsesjonslov. Lovverket stiller krav om at eier skal holde jorda i hevd, at kontinuiteten skal sikres gjennom arvingers rett til å overta gården udelt fra foreldrene, og at faglig kompetanse skal dokumenteres ved kjøp av en landbrukseiendom for å sikre landbruksmessig forsvarlig drift.

I Stiftelsen Fokhol Gårds rettsgrunnlag (statutter) er lovgivers intensjoner og krav forsøkt innarbeidet i en

ny form uten privat eiendoms- og arverett. Dette var et grunnleggende motiv, men også en forutsetning for myndighetenes samtykke til Stiftelsens erverv av Fokhol Gård. Hensyn til landbrukets samfunnsansvar i et langsiktig perspektiv, og landbrukets oppgaver for mennesker i vår tid, kommer til uttrykk i statuttens innhold. Tradisjoner og lovverk blir 'individualisert' og tilpasset de utviklingsmuligheter som knytter seg til Fokhol Gård i dag og for fremtiden. Stiftelse som eierform gir et rettslig grunnlag for likeverdig samarbeid mellom personer utenfor et familiefellesskap. Flere mennesker kan igjen ta del i landbruket uten den form for sosial lagdeling som gjorde seg gjeldende tidligere, og uten å måtte skaffe kapital til å kjøpe sin egen eiendom.

Erfaringene med stiftelse som eierform er utelukkende gode. Det har aldri oppstått tvil om det tidsmessige og berettigede i denne rettslige formen. Et vanlig spørsmål er hvordan det er mulig å ta ansvar for drift og forvaltning av en eiendom uten å eie verken jord, bygninger, maskiner eller husdyrbesetninger. Driftsansvarlige med forankring i Stiftelsens formål opplever ikke dette som problematisk. Medarbeidere og praktikanter med kortere opphold skal også kunne oppleve at den verdiskapning de bidrar til forblir på stedet i Stiftelsens eie for å tjene formålet.

Utfordringen i neste 10 årsperiode blir å rekruttere nye medarbeidere som kan bringe inn friske ideer og nytt pågangsmot til å utvikle Fokhol Gård videre i tråd med intensjonsgrunnlaget.

Storkollektiv i bevegelse

Svanholm Storkollektiv viser en form som kan inspirere storbymennesker til en bærekraftig måte å leve på. Det samme gjør de mange gods og herregårder rundt omkring i landet som står og venter på en ny fremtid

Av Henrik Platz

68-generasjonen, hippie, rødstrømpe, fred, harmoni og endeløse diskusjoner er noen av uttrykkene som forbindes med kollektivbevegelsen. Storkollektivet Svanholm ble etablert midt i alt dette på slutten av 70-tallet med en drøm om én stor familie på landet med felles økonomi, flertallsdemokrati og egne produksjonsvirksomheter.

Skandinavias største kollektiv

I dag er Svanholm Gods Skandinavias største kollektiv med fellesøkonomi. Men er kollektivformen fortsatt levedyktig i en tid med større individualisering? Og er det mulig å gjennomføre et generasjonsskifte som sikrer kollektivets fremtidige eksistens?

Beboerne på Svanholm har forsøkt å svare på utfordringene ved å bygge om den gamle hestestallen til boliger, slik at 16 yngre voksne og deres barn kunne flytte inn der, forteller Kirsten Høngsmark, som har vært med fra starten i 1978:

„Vi ble jo eldre, så vi startet en debatt om vi ønsket å være flere her. For vi kunne jo også velge å sette oss oppe i samlingssalen og selge unna et stykke jord hvert år og

Christina Adler Jensen og Kirsten Høngsmark representerer den unge og den eldre generasjonen på Svanholm. Christina Adler Jensen arbeider i storkjøkkenet og som Svanholms pressemedarbeider. Kirsten har vært med fra starten og arbeider i Svanholms administrasjon.

Idealer

Storkollektivet Svanholm ble etablert for 30 år siden, basert på ideene om felles økonomi, felles arbeid og felles beslutninger, – grunnpilarer som fortsatt er gjeldende. I begynnelsen ble det meste avgjort på ukentlige fellesmøter, men etter hvert har svanholmerne gått over til et månedlig fellesmøte pluss et lite utvalg som møtes en gang i uken for å ta seg av småsaker. Alle møter baseres på konsensus, dvs. at beslutningene treffes i enighet. Det er ikke mulig å legge ned veto. Om det er uenighet rundt et tema, skal de uenige sammen med forslagsstilleren finne frem til en løsning til et senere fellesmøte.

I tillegg til fellesmøtet er det arbeidsgrupper som er selvforvaltende innenfor rammene av de årlige budsjettene. Beslutningsmyndigheten er også delegert ut til de forskjellige virksomhetene på Svanholm, som har sitt eget styre med representanter fra kollektivet. Hvis virksomheten vil forandre retning, skal dette tas opp på fellesmøtet.

så hygge oss som pensjonister. Men vi bestemte oss for at vi ønsket å få flere med, selv om det også innebar en økonomisk og sosial risiko. Vi måtte bygge om for 16 mill. kr, og vi kunne risikere at det kom noen som ville gjøre om stedet for oss“.

Bred aldersfordeling

Da Svanholm offentliggjorde de nye byggeplanene på hjemmesiden sin, ble de raskt kontaktet av yngre familier fra København og omegn, som kunne tenke seg å komme bort fra byen. Flere ønsket å være del av et større fellesskap, fordi det gir så mange flere muligheter for aktiviteter i skog og mark, kontakt med dyr, frisk luft, lekekamerater og voksne, enn det som er i et normalt villa- eller boligområde.

Generasjonsskiftet har gitt en jevnere aldersfordeling, fra 0 til 80 år. Christina Adler Jensen, som flyttet til Svanholm fra København for fire år siden med mann og barn, representerer den nye generasjonen av yngre familier på Svanholm:

„Jeg synes det er veldig spennende å være en del av Svanholm. Jeg ser på det litt som et minisamfunn, hvor

Økonomi

På Svanholm Storkollektiv er det felles økonomi, basert på at man bidrar etter evne. Idealet er at medlemmene har noenlunde det samme privatforbruket. Det eksperimenteres med systemet slik at det skal være en balanse over tid mellom likhet og individuelt råderom. I 2003 ble det innført et økonomisk system med delt fellesøkonomi. Medlemmene beholder 20 % av bruttolønnen sin, som skal dekke behandling, tannlege, klær, tobakk, ferie og privat transport. De resterende 80 % av den skattepliktige inntekten går til dekning av felles utgifter, inkludert skatt. I systemet er det lagt inn en minimumsgrense og en maksimumsgrense, så det reelle fribeløpet pr. måned ligger mellom 3–6 500 kr. pr. person. Det er også innført en pensjonsordning for medlemmene.

For å kunne flytte inn på Svanholm må man ha heltidsarbeid og en brutto inntekt på minimum 265 000 kr. Innskuddet er på 50 000 kr. pr. voksen, og den personlige gjelden kan være på maksimalt 100 000 kr. Medlemmene skyter inn hele formuen sin på Svanholm, men de får formuen med seg ut igjen hvis de flytter derfra, – dog uten forrentning.

man kan se de samme mekanismene som fungerer alle steder. Men det er lettere å få overblikket over dem her. Jeg tar det som et slags ‘utvidet samfunnsfag’ i forhold til å forstå hva som foregår. Og så lenge Svanholm fortsetter med å være i utvikling, tror jeg at vi også vil fortsette å tiltrekke oss nye beboere. Det sies jo også at de neste ti årene blir det nye fellesskapets tiår,” forteller Christina Adler Jensen.

Fellesskap og individualitet

Da Svanholm-kollektivet ble opprettet, var det ganske trangt om plassen. Den tidligere eieren bodde fortsatt i en del av hovedbygningen, mange av småboligene på godset var leiet ut, og de nye svanholmerne måtte dele rom med hverandre. Men gnisten og fellesskapsfølelsen var stor. Dette skulle lykkes. Siden den gang er boligarealet utvidet betraktelig, og i dag er det mulig å følge prinsippet om at alle har rett til å ha sitt eget rom – uansett alder.

„Svanholm har vært meget dyktig til å følge med tiden, slik at det er plass til både fellesskap og individualitet. Det er ikke så mange lenger som bor i bogrupper med felles kjøkken og bad. De aller fleste nye familiene ►

*Storkollektivet på Svanholm Gods er organisert i et kommanditselskap som er den formelle eieren av godset.
Foto: Mikkel Brink.*

velger å flytte inn i en familiebolig med eget kjøkken og bad. Tre eller fire ganger i uken er vi med på fellesmåltidene, mens de andre dagene lager vi maten selv hjemme eller henter den på felleskjøkkenet. På den måten får vi til både å være en familie og å være med i fellesskapet,” forteller Christina Adler Jensen.

Produksjonskollektiv med nyorientering

Storkollektivet Svanholm er et produksjonskollektiv og har vært en foregangsvirksomhet i utviklingen av det økologiske jordbruket i Danmark. Etter starten i 1978 la kollektivet om driften til økologiske forhold, lenge før den danske staten innførte omleggingsstøtten. I 1989 ble det bygget en pakkehall, som har fungert som distribusjonssentral for grønnsaker til alle de store supermarkedskjedene på Sjælland og i København, med Superbrugsen, Kvickly og Irma i spissen.

I dag arbeides det med å finne frem til nye måter hvor Svanholm Storkollektiv kan vise en vei fremover for resten av samfunnet. Takket være en massiv satsning på

CO₂-nøytrale energikilder som Stirlingflisfyr, solfangere på taket og vindmøller, kan Svanholm dokumentere et sterkt begrenset CO₂-utslipp. Hver svanholmer har et utslipp på 1,8 tonn CO₂ per år, mens en gjennomsnittsdanske har et direkte utslipp på 6,2 tonn CO₂ per år. Svanholmerne har dessuten etablert grupper som arbeider med å utvikle en markeds plass med boder, debattarrangementer og terapitilbud, som skal tiltrekke innbyggere fra København og områdene rundt.

„Vi har en ide som gir oss god energi. Vi deler skjebne på godt og ondt, fordi vi har felles økonomi og er et produksjonskollektiv. Men vi har vært både heldige og dyktige til å få folk som har lyst til å være her, til å flytte hit. Vi er en bredt sammensatt gruppe, som har bidratt på alle mulige måter og som har sosial forståelse for hverandre på tvers av alder og kjønn. Samtidig er de eldre medlemmene flinke til å gi jobbene sine videre, fordi de har så mange andre interesser som de har lyst til å drive med. På den måten slipper den yngre generasjonen til“, forteller Kirsten Høngsmark.

Fakta om Svanholm

Svanholm Gods ligger i Hornsherred, vel 60 km fra København. Godset eies av storkollektivet Svanholm. Medlemmene er organisert i kommandittselskapet Jarnved k/s, som er den formelle eieren av Svanholm Gods.

Storkollektivet har 82 voksne medlemmer og 63 barn. I tillegg er det ca. 20 gjester og landbruks elever der. I gjennomsnitt flytter 3–4 voksne hvert år, samtidig som nye medlemmer kommer inn. De fleste medlemmene har utdanning på mellomnivå, som lærere, pedagoger, jordbrukere og håndverkere, men det er også kommet med en del akademikere i løpet av de siste årene.

Vel 20–30 av de voksne medlemmene arbeider utenfor Svanholm. De resterende medlemmene har arbeid i Svanholms egne virksomheter eller i kollektivets arbeidsgrupper. Svanholms virksomheter omfatter økologisk landbruk, skogbruk, trevarefabrikk, grønnsakspakkeri, gårdsbutikk, barnepass, klinikk med alternativ behandling og tilbud om omvisninger og foredrag. Arbeidsgruppene omfatter kjøkken, bygningsgruppe, regnskap og selvforsyningsgartneri.

Les mer på
www.svanholm.dk

Svanholm er kunde i Merkur.

Den gamle bestestallen på Svanholm Gods kneiser med sine høye porthvelvninger. De ble beholdt og benyttet som vinduer ved ombygningen til nye familieboliger.

Forbrukerne kan skape forandring

I en tid hvor politikerne virker maktesløse ligger forandringsmuligheten i sivilsamfunnet. Som aktive forbrukere har vi alle en spesielt stor mulighet til å bidra

Av Arne Øgaard

Leif Holbæk-Hanssen var en viktig inspirator og rådgiver ved oppstartingen av Cultura Lånesamvirke, som var en forløper til Cultura Sparebank. Gjennom 40 år var han også en ivrig talsmann for et samfunn med større omsorg for både mennesker og natur. Gjennom foredrag, artikler og bøker prøvde han å bevisstgjøre nordmenn om hvilke endringer som måtte skje i samfunnsutviklingen. Han argumenterte for frihet i åndslivet, likhet i rettslivet og brorskap i næringslivet. Hvordan dette kunne arte seg skildret han på mange ulike måter. Men for å oppnå brorskap i næringslivet må vi over til samarbeid i stedet for konkurranse. Den største utfordringen er å få dannet det han kaller assosiasjoner, det vil si grupper hvor forbrukere samarbeider med produsenter og handelsfolk om hva som skal produseres, under hvilke produksjonsforhold og til hvilken pris. Her er det ikke lenger snakk om hvordan vi best kan sikre vår egen inntekt, men hvordan vi sammen kan bidra til at produksjonsforholdene blir mest mulig bærekraftige og fordelingen av varer mest mulig rettferdig. Det er ingen enkel sak å få dannet slike assosiasjoner, forbrukerne har i mange tiår latt seg passivisere og betrakter seg ikke som medansvarlige.

Som en inspirasjon til en ny utvikling på dette området, er en rekke av Leif Holbæk-Hanssens foredrag nå utgitt i bokform på Antropos forlag. Her er det ikke bare foredrag om samfunnsutvikling og økonomi, men også om filosofi, kreativitet og kristendom.

Noen er fortattede manuskriptnotater, mens de fleste er meget fylldige utlegninger. Vi som hørte Holbæk-Hanssen på 80-tallet kunne ikke bare glede oss over hans omfattende kunnskaper, selvstendige synspunkter og mange tankevekkende og ofte humoristiske formuleringer, men også hans frodige personlighet og varme utstråling. Å lese foredragstekstene blir ikke helt det samme. De virker ofte ordrike og lite stringent oppbygget. Jeg tviler ikke på at alle hans foredrag var nøye planlagt, men nå i ettertid kunne jeg ønske at flere av disse tekstene hadde vært litt bedre strukturert når de skulle utgis i bokform. Til tross for dette er jeg glad for at en gruppe tok på seg å samle dette stoffet. En stor fordel med Holbæk-Hanssens foredrag er at han snakker enkelt og likefrem. En behøver ikke være økonom eller antroposof for å forstå hva han sier.

Leif Holbæk-Hanssen
Økonomi og samfunn – Når mennesket blir viktigst
 Antropos forlag 2009

Kreativitetens psykologi

Vi kan alle oppleve idetørke, at vi tviler på strategien og ledelsesformen vår og at vi skriver det samme om igjen og om igjen. Thea Mikkelsen viser oss i boken *Kreativitetens psykologi* en vei ut av uføret

Av Henrik Platz

Verken psykologer, psykiatere eller hjerneforskere har funnet kreativitetens opprinnelse. Det er ikke slik at det er et bestemt kreativitetssenter i hjernen som styrer hvordan vi kommer frem til nye og banebrytende ideer. Vi vet kort og godt ikke, med hjelp av anerkjent forskning, hvor kreativiteten kommer fra. Den er et vitenskapelig mysterium.

Derimot vet vi en hel del om hvordan kreativiteten blir blokkert og hva vi kan gjøre for å komme oss gjennom slike blokkeringer og igjen arbeide fritt. Dette har psykologen Thea Mikkelsen gitt et fint overblikk over i boken sin *Kreativitetens psykologi*, hvor hun med utgangspunkt i en vitenskapelig anerkjent psykoanalytisk forståelse skaper en begrepsramme som kan anvendes for å utvikle og forfine vår kreativitet.

En bok for alle kreative

I boken benytter hun sine egne erfaringer som kreativ konsulent og foredragsholder og gir en oversikt over teoretiske begreper i kreativitetsforskningen. Hun benytter to gjennomgående cases med kreative personer som knyttes til teoriene. Dette gjør boken levende, enten du er kreativ som kunstner, leder, lærer, forretningsmann, designer, politiker, forsker, gründer eller ideutvikler.

I psykologien er kreativitet et ord som beskriver menneskets evne til å være skapende og som bidrar til produksjonen av noe som er nytt og brukbart. Thea Mikkelsen presiserer med dette at det ikke er nok å få masse nye ideer som inspirerer oss selv og gir oss et løft. Ideene skal også være anvendelige, kunne konkret omsettes i praksis og aksepteres og anerkjennes av andre mennesker.

Visjon, faglighet og det ubevisste

Den kreative impulsen er en selvstendig impuls i hvert menneske og er en positiv lyst til å gjøre noe bedre. Mens mange av aktivitetene våre består i å unngå og fortrenge problemer eller forbedre det eksisterende, er kreativitet en handling ut fra et personlig overskudd. Når vi arbeider kreativt bruker vi ikke bare vår faglige kunnskap, men også de ubevisste fornemmelsene som vår psyke rommer fra barndommen. Vi bruker også visjonene vi har for arbeidet vårt og for livet vi ønsker oss i fremtiden.

Det er vår egen forestillingsevne vi benytter oss av i våre personlige bidrag til verden. Derfor må vi også tørre

å stå alene når vi er kreative. Det kan være en krevende oppgave som både kan vekke angst og sette selvspekt og selvtilit på prøve. Samtidig er det de angstvekkende tilstandene som kan anspore til det kreative uttrykket. Følsomhet og det å romme angsten er derfor nødvendig, hvis kreativiteten skal settes i gang.

Kreativitetens faser

Våre personlige uttrykk skjer prosessmessig i flere faser gjennom forberedelse, inkubasjon, ideutvikling og redigering av output. Det er forskjellig hvor vi har våre sterke områder, og mange ganger forsøker vi å unngå de fasene hvor vi føler oss svake. Men dette bør vi bevisstgjøre og utfordre underveis i den kreative prosessen, mener Thea Mikkelsen.

Vi gjør også klokt i å tenke på hvem vi har som kreative sparringspartnere i de enkelte faser. Vi bør velge flere forskjellige samarbeidspartnere, for å unngå følelsen av å stange pannen mot en mur eller å føle oss misforståtte. Kundene er mest interesserte i å høre om visjonene våre og om produktene som kan komme ut av den kreative prosessen. Sjefen og kollegaene er mest opptatt av det faglige og om hvordan økonomien ser ut. Mens venner eller andre kontakter bedre kan romme og forstå vår beklemt, tvil og våre følelsesmessige dilemmaer og derfor kan fungere som den personlige sparringspartneren.

Thea Mikkelsen
Kreativitetens psykologi – hva du som kreativ bør vite om dig selv og din psyke
 Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2009. ISBN: 978-87-17-04084-7. Boken er gitt ut på dansk.
 Les mer: www.kreativitetenspsykologi.dk,
www.centerforkreativitet.dk

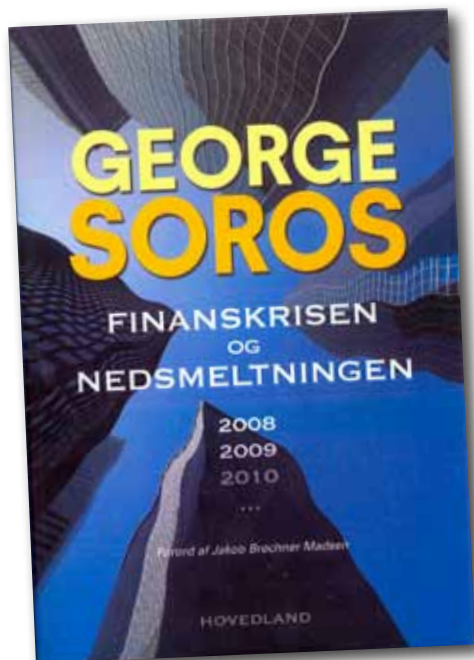
Misforståelser har en hovedrolle i historiens gang

Av Arne Øgaard

Dette er en hovedtanke i George Soros nye bok *Finanskrisen og nedsmeltingen*. Et annet poeng er at det økonomiske livet ikke følger den samme typen lovmessigheter som naturfenomenene. Derfor kan vi ikke beregne hva som vil skje i økonomien, vi kan bare prøve å forklare det som allerede har skjedd. I det økonomiske livet mangler det ofte samsvar mellom aktørenes synspunkter og de fakta som foreligger, og det er et toveisforhold mellom de fakta og meninger som til en hver tid foreligger. Alt dette kaller Soros refleksivitet, og en av hans store intensjoner er å overbevise verden om betydningen av refleksivitet, han kaller det til og med et nytt paradigme.

Alt Soros beskriver som ulike former for refleksivitet kan nok de fleste nikke bekreftende til. Det viser klart at det økonomiske livet ikke styres av matematiske lover,

men at det i høy grad er påvirket av ulike menneskelige holdninger. Men begrepet refleksivitet gjør ikke dette klarere, det kan snarere dekke over det vesentlige han vil ha fram.

Soros innrømmer at det er vanskelig for ham å utarbeide klare tanker og at filosofi ikke er det som faller ham lettest. Han har også et kapittel som heter en mislykket filosofis selvbiografi, hvor hans sønn får komme med en saftig kritikk av sin fars filosofiske tanker. Det er også betryggende når han på slutten av boken oppfordrer oss til å tenke videre for å finne nye løsninger på hvordan vi skal bli bedre i stand til å styre økonomien og oss selv.

George Soros vokste opp i Ungarn og fikk oppleve både nazisme og kommunisme. Han kom til England hvor han fikk oppleve hvordan det var å være en fattig og ensom student, men etter hvert jobbet han seg opp til å bli en av verdens rikeste. Han tjente store summer på et angrep på det engelske pundet, men i følge ham selv var dette bare for å vise svakheten i det økonomiske systemet. I dag leder han et globalt nettverk av fond som arbeider for større åpenhet i samfunnet.

Han har mange erfaringer og inngående innsikt i det økonomiske spillet. Mange av hans synspunkter er interessante, men i forhold til det som allerede er skrevet om finanskrisen har han lite nytt å bidra med. Det er heller ikke alltid like lett å følge tråden i hans fremstillinger fordi han er innom så mange områder og ikke alle er like godt forklart. Boken blir dermed noe tung å lese. Men noe ny informasjon og noen ideer til ettertanke vil nok de fleste tålmodige lesere kunne finne.

George Soros
Finanskrisen og nedsmeltingen
 2008 2009 2010
 Forlaget Hovedland 2009
 Boken er gitt ut på dansk

Hvem eier gjelden?

Hvorfor skal den vanlige islending tilbakebetale innskudd som en privat bank har tapt i dumdristige spekulasjoner?

Av Arne Øgaard

Island blir anklaget for ikke å ville tilbakebetale sin utenlandsgjeld. Men mange islendinger hevder at dette slett ikke er deres gjeld. Dette dreier seg ikke om penger Island har lånt, men om Icesave-saken. Icesave var Landsbankis nettbaserte sparetilbud som lokket til seg 300 000 innskyttere fra Storbritannia og 125 000 fra Nederland. Det ble lovet høye renter og forsikret om at innskuddene var dekket av en bankgaranti. Ingen spurte om hvordan de islandske bankene kunne tilby så høye renter. I ettertid vet vi at banken ikke klarte å plassere pengene slik at de ga tilstrekkelig avkastning, og for å kunne betale ut de høye rentene tok de opp ytterligere lån. Dette gikk helt til finanskrisen brøt ut og lånemarkedet tørket inn, dermed kollapset Landsbanki.

Nederland og Holland dekket de private innskytternes tap ut fra sine egne banksikringsfond, men har senere forhandlet med Island om hvordan islendingenes lovede garantier skal dekke disse landenes utlegg. Det er ikke snakk om at alt skal dekkes, men et minstebeløp på 20 887 Euro pr konti. Dette tilsvarer ca 30 milliarder norske kroner eller en gjeld for hver enkelt islending (oldinger og spedbarn medregnet) på 12 000 euro. Tilbakebetaling er en prosess som skal begynne om 7 år, men i mellomtiden vil det påløpe renter

Det islandske Alltinget visste at de hadde lovet at det skulle være et banksikringsfond og vedtok en tilbakebetaling, men presidenten krevde saken ut til folkeav-

„De islandske myndighetene har åpenbart et stort ansvar i saken både fordi de ikke har kontrollert bankenes aktiviteter og fordi de ikke har påsett at bankenes bankgarantifond har vært av tilstrekkelig størrelse.“

stemning, til tross for at et nei vil kunne føre til at de går glipp av en hjelpepakke på 5 milliarder fra IMF og de nordiske landene. Folkeavstemmingen ble avholdt den 6. mars.

De islandske myndighetene har åpenbart et stort ansvar i saken både fordi de ikke har kontrollert bankenes aktiviteter og fordi de ikke har påsett at bankenes bankgarantifond har vært av tilstrekkelig størrelse. De egentlig ansvarlige er selvsagt bankfolkene som har drevet med svært tvilsomme foretninger, men hos dem er det ikke mer å hente. Derfor blir

all skyld skjøvet over på de islandske myndighetene, men heller ikke disse blir stilt til ansvar som enkeltpersoner. Dermed blir byrdene skjøvet over på den vanlige islendingen som ikke har gjort noe annet galt enn å velge noen udugelige politikere.

På avisenes førstesider finner vi store overskrifter om Islands gjeld. Men i de tyngre artiklene inne i avisene finnes innlegg fra jurister som mener at det ikke er noen selvfølge at det praktiske ansvaret skal skyves over på det islandske folket. I forhold til internasjonal lovgiving er dette en vanskelig sak.

Den norske grasrotorganisasjonen Changemaker (ungdomsorganisasjonen til Kirkens Nødhjelp) har påpekt at de som setter sine penger i en bank er utlånere og må ha et meddansvar. Alle innskyttere bør derfor kreve innsikt i hvordan pengene investeres videre.

Miljøsuka

- inspirasjon til en grønnere hverdag

Bli med på en ferieuke utenom det vanlige. Gjennom en uke med kurs, foredrag og sosialt samvær, setter vi fokus på de positive sidene ved et mer miljøvennlig samfunn.

- * Leirepuss og dekorasjon
- * Naturlig maling
- * Redesign av klær
- * Mat fra egen hage
- * Sirkusskole
- * Planteolje som drivstoff - bygg om bilen

- * økologisk mat
- * internasjonalt anerkjente kursholdere

31. juli - 7. august 2010 i Fyresdal, Telemark

miljousuka.no

Arranger:
Framtiden i våre hender, Norsk jord- og helsebyggerforening, Folksam utdanningscenter
post@miljousuka.no

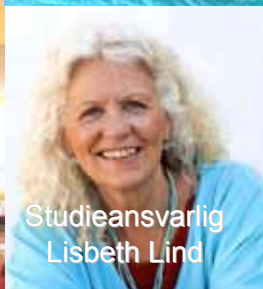
InnerLife

en utdanning
en lære for Livet
en personlig prosess

www.aruna.no

Studieplan
tel. 62 577 100

Studieansvarlig
Lisbeth Lind

ISSN 1399-7734/
Online: ISSN 1901-2020

Pengevirke 1-2010

Utgis av

MERKUR

Den Almennyttige Andelskasse
www.merkurbank.dk

Cultura Sparebank

Et etisk alternativ
www.cultura.no

Redaksjon

Henrik Platz (ansvarlig i Danmark)
platz@merkurbank.dk

Arne Øgaard (ansvarlig i Norge)
arne.ogaard@steinerskolen.no

Jannike Østervold (sekr.)
jannikeo@cultura.no

Redaksjonell konsulent

Gert Träger, Traeger A/S

Layout

Martin Helbo, Kragelund Kommunikation A/S

Oversettelse

Trude Holthe Møll, Communicator

Bladet kommer ut

Fire ganger i året. Neste gang juni 2010

Opplag

13.700

Frist

Bidrag til neste utgave kan mailes til
Pengevirke senest 15. april 2010

Tema neste gang

Helse, sunnhet, kropp og sjel

Trykk

Scanprint A/S

Forside

Foto: Mikkel Brink
Fødselsdag i Svanholm Storkollektiv

Holdninger og synspunkter som kommer til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg, er forfatterene selv ansvarlige for. De er således ikke nødvendigvis uttrykk for redaksjonens synspunkter.

Pengevirke er trykt på RePrint papir, fremstilt av 50% resirkulerte fibre og 50% cellulosefibre. Papiret er Svane- og FSC merket.

Mixed Sources

Product group from well-managed forests and other controlled sources
www.fsc.org Cert no. SW-COC-001221
© 1996 Forest Stewardship Council

B-Economique

RETURADRESSE

Cultura Bank

Postboks 6800 St. Olavs plass

N-0130 Oslo

NORGE

P.P.

Lyst til å leve mer miljøvennlig?

For under 3 kroner i uka kan du abonnere på
Grønn Hverdag magasin - fullt av grønn inspirasjon!

Kun 150,- for 5 nummer (ett år). Du kan også bestille gaveabonnement.
Bestill på www.grønnhverdag.no/magasin eller post@grønnhverdag.no